

БИБЛИЯТА
В БЪЛГАРИЯ

ВЪЗНЕСЕНИЕ ХРИСТОВО
български фрески

БЯЛА РЪКА
НАД БЪЛГАРИЯ

100 години
от рождението на ЯНА ЯЗОВА

ЕДНА ЕСЕН В СВЕТАТА ЗЕМЯ

СВЕТЪ

WWW.SVET.BG

имали ново
красиво

БР. 6/2012

5,00 лв.

06

ISSN 1313 - 9320

9320051

АМЕЛИЕ
ПРАВОСЛАВНАТА
КНИЖАРНИЦА

амелие книжарница къща за птици

София, ул. „Проф . Асен Златаров“ 22

бр. 6/2012

БИБЛИЯТА В БЪЛГАРИЯ
Разговор с
Венцислав Стойков

4

Цвеманка Еленкова
ВЪЗНЕСЕНИЕ ХРИСТОВО:
СЕМКАТА НА ВЯРАТА

14

Ралица Кръстева
ДРЕСКОД „ШАРЕНО“

ИМА ЛИ
НОВО „КРАСИВО“
разговор с художника
КИРИЛ БОЖКОВ

24

И ПАК НАПРЕД САМА

АЗ ТРЪГВАМ...

100 години от рождениято
на ЯНА ЯЗОВА

38

„ОБРАЗИ“

46 **Маргарита Друмева**
БЯЛА РЪКА
НАД БЪЛГАРИЯ

58 **Архим. Павел Стефанов**
ЕДНА ЕСЕН
В СВЕТАТА ЗЕМЯ

66 **Андрей Романов**
ВЕСЕЛИЯТ ТЪРБУХ

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия

Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоядинов
Пламен Сибров

Дизайн и предпечат
Гергана Икономова

Разпространение
Слави Георгиев
omophor.dealer@gmail.com

Адрес на редакцията
София 1330
ул. Младежка искра 3
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

Печат
Класик дизайн

В списанието
са използвани снимки на:

Пламен Сибров
Джонатан Дън
Маргарита Друмева
архим. Павел Стефанов
lostbulgaria.com

WWW.SVET.BG

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

„Какво е имал предвид Достоевски, като е писал че „красотата ще спаси света?”

Човекът ме питаше (и не ме питаше) този въпрос, докато прелистваше сърдоточено една книга в книжарницата.

– Защо пък красотата? Какво общо има красотата... не знам. Често се чудя за тези думи и мисля, че не съм ги разбрали. Но и не ми се говори за това. Забелязах съм, че като задам такъв въпрос, хората непременно искат да покажат разбиране и веднага казват нещо безсмислено.

Заговорихме се все пак, колкото да се съгласим, че в тези думи има някаква вътрешна убедителност. Че не са само патос на развълнувания естет; а друго казвам. И че може би наистина красотата ще спаси света. Обаче кой знае как... и каква е тази красота... Пък и дали изобщо въпросът е „каква“; дали е към свойствата или е към същността?

За виртуозността и гения, за красивото и грозното в изкуството и различните граници между тези две понятия говори художникът Кирил Божков по-нататък в боя. И за това, как да останем спонтанни, да не притъпяваме сетивата си. Ще прочетете забележителни истории за посвещения – на изкуството, на другите, на каузи, които променят света около нас. Все разкази, в които човекът търси път за спасение. И нерядко го търси в творчеството, като начин на пресътворяване на малките ни лични светове.

Може би ще се чудите, докато четете тези истории на ежедневните превъзможвания, тези усилия за духовно различаване, което ни приближава до Бога или ни отдалечава – кое е красивото и грозното в тях. И дали всичко това има нещо общо с красотата.

Човекът си купи книгата. (Беше „Изкуството на иконата – богословие на красотата“ на Павел Евдокимов). Обясняваше:

– Прочетох на едно място тук... авторът казва, че красотата е истина. Искам да го помисля това... Истина – разбирате ли? Красотата е истина. Ами това е!

Маргарита Друмева

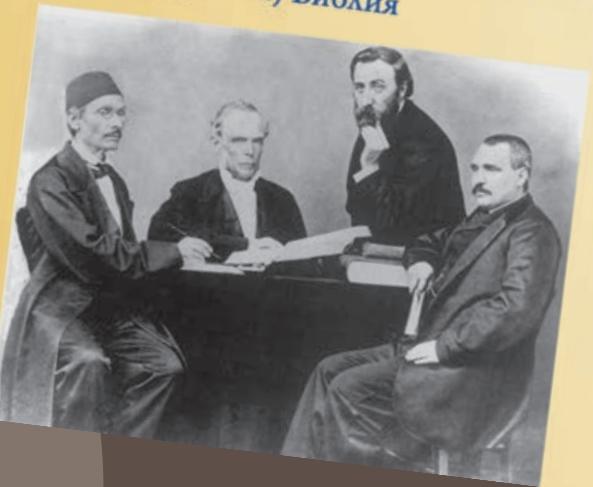
Ениблията в България

Разговор с ВЕНЦИСЛАВ СТОЙКОВ

140 г. Библията на говоримия български език

140 г. от издаването на Славейковата
(Цариградската) Библия

На 21 май 2012 г. в аулата на Софийския университет се провежда конференция по повод 140-годишнината от издаването на Славейковата (Цариградска) Библия на новобългарски език. Участват лекторите Бедрос Алтунян, проф. д. ф. н. Цветомир Георгиев, доц. д-р Ивайло Наиденов и Венцислав Стоилов.

Като богослов си участвал в много конференции, посветени на българските библейски преводи. Откога „дълбаеш“ в тази тема и кое предизвиква твоя дългогодишен интерес?

Интересът ми към Библията пламна още когато през 1990 г. повярвах в Иисус Христос. Първоначалното ми желание беше да знам какво пише в Писанията, а с Времето узря коннекцията да мога да чета Новия Завет в оригинал. Сега като се замисля, този стремеж бе роден от желанието да проверя твърденията на различни проповедници относно значението на дадена дума или израз в оригиналния език. Така интересът към гръцкия Нов Завет ме понуди да запиша богословие, а по-късно и класическа филология. С Времето интересът се преътърна в знание, знанието – в компетентност, компетентността – в смирение и респект към текста, които на свой ред ме изпълниха с любов към Сина и писаното му Слово.

Воклада „Особености и перспективи при изследването на историята на библейските преводи на новобългарски език“ (2007) пишеш, че липсва труда, който да обединява всички изследвания досега. Очертава ли

се в скоро време да държим в ръцете си такъв труд?

От три години вече аз самият работя по посрещане на това предизвикателство – да се обобщи общопознатото и да се издири колкото може повече непознатото около българските библейски преводи през XIX и XX в. През последните две години имах възможност да ползвам архивите на Британското и чуждестранно библейско дружество, което основно е финансирало и издавало преводите през по-миналия век. В момента подготвям дисертация по темата в СУ и се надявам до две-три години да приключоча – тогава ще мога да публикувам цялото изследване или поне част от него. Междувременно съществува възможността някой колега да подготви и издаде нещо преди това. Което, разбира се, би било чудесно.

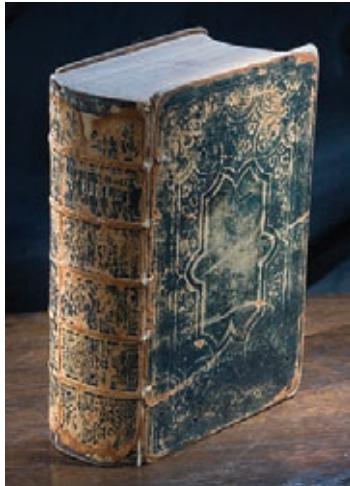
Кои са твоите източници на информация относно библейските преводи на новобългарски език? Има ли все още негостематично изследвани извори?

Освен архивът в Кеймбридж, свидетелства по темата има и в архива на „Американския борд“ – протестантска мисионерска организация, изпратила мисионери сред българите. Все още не съм стигнал и до архива на Американското Библейско дружество,

което също участва в издаването на Библията на български език в края на XIX в. За източници на информация обаче ни служат и самите издания на Библията, както и части от нея. Анализирайки ги поотделно или в сравнение, можем да научим госта за езика и преводаческия подход, ползван при изготвянето им.

Вериога от 1871 до 1940 г.
Все налагат многократно ревизии на библейския превод, направен от П. Р. Славейков. Кои са основните проблеми?

За нас днес XIX в. може да изглежда изключително назад във времето и като (пост)модерни хора да решим, че тогава се е работело без много компетентност или нужния инструментариум. Но истината е, че работата по преводите, редактирането и след десетилетия ревизирането на Библейския текст са правени от компетентни богослови и филолози, запознати както с библейския текст, така и с хората, за които са правели преводите и изданията си. Така проблемите, пред които те са се изправили, могат условно да бъдат разделени в две групи. Едните са свързани с текста, от който се превежда, а другите – с езика и разбирането на народа, за когото се превежда.

От първата категория въпросите са били следните: откъде да се намерят компетентни българи и/или чужденци за преводачи, редактори и издатели; доколко да се ползва или не съществуващата църковнославянска или българска преводна традиция; доколко буквално да се следва изходния за превода текст; доколко да се възприеме богословската терминология от славянски и доколко да се изкове с нови понятия, и пр.

Към втората група въпросите са свързани основно с динамично развиващия се в този период български език – липсата на установени езикови и литературни норми; ясното разграничение на българските диалекти един от друг, групирани основно в гла говора – западно български или македонски и централно български говор; няколкото правописни реформи и по-

стоянната промяна в смисъла на едни суми, остваряването на други и налагането на трети.

А към тези групи предизвикателства въобще не включвате въпроси, свързани с личните човешки истории или национални борби, повлияли на работата по преводите и ревизиите или на процеса на издаване и разпространяване на Библията...

Преводите на Библията никога не са дело на един човек, макар да назовам „преводът на Неофит Рилски“, или на П. Р. Славейков, или на митрополит Симеон. За да достигнат до нас тези издания, заслуга имат още много личности и организации. *Kou sa te?*

Личният или споделен принос при превода винаги ще остане недоразкрит. Все пак е редно поне да очертаем кой какъв принос има в един или друг превод или ревизия. Евангелието от Матей, отпечатано през 1823 г. в Лондон за Руското Библейско дружество, е единствено отпечатаната част от превода, направен от Теодосий, монах в Бистрицкия манастир в Румъния, подпомаган от неизвестен българин. Цялото издание на превода е унищожено, вероятно от наводнение на мястото, където е съхранявана

но, и никога не е пуснато в употреба. Едва преди няколко десетилетия са открити копия от този превод в библиотеки в Англия и Русия. Преводът е направен от църковнославянски, а преводачът му е считан от някои българи в имиграция за неспособен за задачата, понеже не е българин. И наистина, преводът е твърде близък до църковнославянския текст, от който се превежда, и дос tatично далеч от който и да е български диалект.

Няколко години по-късно, през 1828 г., в Букурещ излиза и първият превод на Четирите Евангелия на новобългарски, изготвен от отец Серафим от Стара Загора и Петър Сапунов от Трявна. Не се знае какъв точно е приносът на всеки от тях, но поне това, което знаем, ни подсказва, че приносът на Серафим е повече по отношение на богословската страна на превода, докато на Сапунов – по отношение на езика и издаването. За съжаление конфликт между Русия и Турция разсеява вниманието на българите от това важно събитие и издателят не може да го продаде, за да събере средствата за останалата част от превода.

Междуд временено Британското библейско дружество по препоръка на архиепископа на Търново Иларион (Кримски), ангажира Неофит Рилски да преведе Новия Завет от църков-

нославянски. Българският книжовник работи усърдно и компетентно, докато е учител в Габрово, и през 1840 г. преводът му е отпечатан в Смирна. В периода до 1859 г. преводът му вижда още пет издания в Смирна, Букурещ и Лондон.

През 1853 г. Британското дружество ангажира българския книжовник Константин Фотинов в Смирна да преведе Стария Завет, ползвайки гръцки превод от еврейски. През 1859 г., само дни след като се премества в Цариград, за да работи по прегледа и редакцията на превода с американския мисионер и лингвист Елиас Рис, Фотинов почива. Докато е още жив, Псалтирът, Битие, Притчи и Екlesiаст са прегледани от Рис, който не само е добър познавач на библейския еврейски, но и на българския език. Те излизат от печат в Смирна през 1855 и 1857 г.

Мястото на Фотинов е заето от друг български книжовник – Христодул Костович (Сичан Николов). В следващите пет години те заедно преглеждат превода по еврейския оригинал и редактират езика му, за да може Старият завет да излезе в три тома в Цариград през 1860, 1862 и 1864 г.

В този период става ясно, че западният или македонски български говор губи своята водеща позиция и

средно българският говор надделява като книжовен език. По тази причина Костович и Рис не просто съверяват точността на превода с оригинала и дали точно е предаден смисълът на български, но и трябва да поправят езика на превода на Фотинов, който е направен в хармония с Неофитовия Нов Завет по западния говор.

По същото време в северна България преводът на Неофит Вече звучи диалектно. По препоръка на друг американски мисионер – Алберт Лонг, Британското библейско дружество ангажира Петко Р. Славейков да преведе Новия Завет от църковнославянски. Преводът му е готов през 1862 г., но никога не е публикуван във вид, в който е направен. Едва след като е редактиран спрямо този на Неофит Рилски, преводът на Славейков излиза през 1866 г. в Цариград. Редакцията е направена от комисия, в която участват споменатите Вече Елиас Рис, Алберт Лонг, Христодул Костович и самият Петко Славейков. И макар Рис и Лонг да са познавали много добре българския език, предполагаме, че техният принос е по-скоро

по отношение точността на превода, докато Славейков и Костович са допринесли повече за качеството на българския изказ.

А след повторен преглед и редакция на Стария Завет от същата комисия в Цариград през 1871 г., излиза от печат за първи път цялата Библия на новобългарски език. С малки правописни и смислови поправки този текст се издава изцяло или на части до 1914 г. предимно в Цариград. Тези десетки издания на Библията в различен формат днес се наричат „Славейкова“ или „Цариградска Библия“.

След няколко десетилетия в работа и прекъсвания, през 1923 г. излиза Синодалният превод на Библията, дело на комисия под ръководството на митрополит Симеон.

През същата 1923 г. в София излиза и първото Ревизирано издание на Славейковата Библия. Ревизията е направена в периода от 1912 до 1916 г. от комисия в състав: п-р Иван Сечанов от Северна България, М. Добровски, учител в Самоков, Т. Найденов, учител в Пловдив и мисионерите в Самоков Джон Баърд и Робърт Томсън, като ръководител на комисията – Р. Томсън, в продължение на няколко години лично преписва цялата Библия, за да бъде тя подгответена за печат.

Малко по-малко от гве десетилетия по-късно, през 1940 г. под редакцията на п-р Гавраил Цветанов, сътрудник на покойния Вече Робърт Томсън, излиза ново ревизирано издание на Цариградската Библия.

През 1982 г., след езикова редакция, направена от г-ца Генкова, в София излиза за първи път и Ревизираното издание на Синодалната Библия.

Внешно време излизат нови преводни издания на Библията и продължават да се правят ревизии. Какви нови изисквания се раждат в съвременната културна среда?

Библията, като Слово Божие, е предназначена да се чете и разбира от всички поколения. По тази причина е необходимо всяко поколение да има Писанията на разбираем език. Именно затова никога не трябва да спира преиздаването, ревизирането и превеждането на Свещения текст. И ако оставим настрана вечните изисквания към компетентността и честността на преводачи и редактори или все по-голямото количества научна литература, с която те трябва да се съобразят, ще трябва да посочим отново езика и читателските възможности като основно предизвикателство.

Ако преди гвесма години културата ни се е стремяла към уеднаквяване и стандартизиране на език, стил и правопис, то днес процесите са обратни. Днес всеки човек смята, че има право да говори по определен начин и че този начин е не по-малко легитимен от останалите. И колкото и да не ни се иска, очакванията, търсениято и способността за четене няма да са вече еднакви. Все повече читатели те ще търсят преводи на Библията, направени с различен подход и даващи възможност Свещеният текст да се чете с наслада или да се изучава в дълбини. А това разнообразие в четенето поставя пред преводачи и редактори други предизвикателства.

Доколко „казаното на еврейски (гръцки) няма същата сила, както когато Божието Слово е преведено на друг език“?

Това е въпрос, на който няма лесен и ясен отговор. Много хора смятат, че силата на Божието Слово е по-голяма, ако го чтем в оригинал. И за онзи, който добре познава оригиналните езици, може и да е така. Но ако оригиналният език е гарантът за Божия Сила или истинско познание, защо в историята на Църквата имаме толкова много еретици, които са чтели, ако не цялата Библия, то поне Новия Завет в оригинал?! Силата на Божи-

ето Слово е в разбирането и отклика на истините в него, под въздействието на Светия Дух. И ако има пречка за силата на Божието Слово, тя не е в това, че преводът на Библията е стар, проместански или православен, но в закоравялото от греха сърце. Да не кажем, че и помраченото от грех сърце ще намери светлина, ако може само да слуша или чете редовно Библията, без значение дали тя звучи архаично или модерно.

От самото начало приемаме, че преводачът на Свещеното Писание има честно отношение към Библията и Нейния Автор. Всенак, доколко можем да се доверим на преводачите,

имайки предвид, че цялото библейско послание минава през тяхната субективна личност, както и това, че преводачите живеят в различно време и в различна културна среда?

Когато говорим за Версии на Библията до наше време, без значение дали е Славейковата, Ревизираната или Синодалната, нещата са по-лесни, понеже познаваме историята им и живота на преводачите. Когато става дума за преводите и ревизиите, които се правят в момента, става малко по-сложно. Ще ни трябва време, за да стане ясно каква критика и прием ще имат новите Версии. Ще наблюдаваме и живота на участниците в подготовката им. Но отново, сам по себе си добрият превод на Библията не ни гарантира, че няма да разберем нещо накрило. Българският народ има израз „да четеш, както Дяволът чете Евангелието“. А апостол Петър в края на второто си съборно послание твърди, че „неуките и неутвърдени човеци, изопачават Писанието за своя погибел. Именно затова гаранцията за правота е не само в компетентността и искрената вяра на преводачите, а и в учението на Църквата. Проповедите на свещениците, пастирите и взаимоотношенията с по-зрели и опитни християни са тези условия, които ни гарантират, че даже нещо да не разберем в Библи-

ята, няма да останем в грешката си или да пострадаме от нея.

Какви са различията в проместантическия и синодалния превод на Библията и може ли да се каже, че ако се използват идваме издания, библейските послания биха се разбрали по-пълно?

За съжаление днес си задаваме такива въпроси с презумпцията, че щом нещата са проместантически и синодални, то те са в противоречие. Най-лошото е, че от време на време библейските преводи се ползват като довод в политически, а не в научни тези. И като оставим настрана разликата в Старозаветния сборник от книги, където в Синодалната Библия има няколко книги повече, за които обаче ясно се заявява, че не са канонични, то други разлики няма. Разбира се, че се намерят множество разлики в терминология или стилистика, но дали това е съществена разлика? И дали тази разлика е въпрос на критиката и правота или на разлика в език и преводна традиция? И в този смисъл аз смятам, че и двете Версии са добри, верни и полезни, стига, както казахме вече, да сме честни и свързани с Църквата читатели. Да не кажем, че в някои случаи разликите, които за нас изглеждат нелогични и големи, се оказват въпрос от специа-

лизиран характер, като например по какво издание на оригиналния език е правена Върсията, кое от възможните разбирания на текста е възприел преводачът и пр. Все въпроси, които имат свое научно обяснение, което обаче е неизвестно за хората, които обичат да противопоставят Върсии на Библията на протестантска и синодална.

З нам, че имаш почти всички издания на българската Библия. Кои са те и как стигнаха при теб? Имаш ли си любимо издание?

Е, иска ми се да имам всички, но за сега това е мечта. Всъщност трябва да поясня, че наред с изданията в библиотеката ми, имам и голям брой преснимани издания на Библията и Новия Завет в електронен формат. Така че на практика имам достъп до Евангелието от Мамеј от Теогоси Бистрицки (1823), Четирите Евангелия на Сапунов (1828), повечето издания на Новия Завет на Неофит Рилски, първите издания на Новия Завет (1866) и Библията (1871), подгответи от комисията с участието на Славейков, както и много други.

Иначе всичко, което имам като книги, ми е ценно и то не толкова с гдените пари за тях, а с историята

на изданието, откриването им от мен или просто въръзката им със скъп за мен човек. Второто издание на Псалтира от 1857г. е подарък от баща ми. Второто издание на Новия Завет на Неофит от 1850г. е подарък от скъп приятел, адвокат. Рядко отделно издание на Новия Завет от Библията от 1871г. ми е подарък от пастора на Евангелската църква в Банско. Имам редък еврейски Псалтир на еврейски и български от 1883 г. – подарък от директора на издателство „Нов човек“. Имам първото издание на Четирите Евангелия от Ревизираното издание на Цариградската Библия от 1921 г. и първото издание на Ревизираната Библия 1923 г., както и много други издания на Библията, Новия Завет и отделно издадени библейски книги. Примеждавам Библията на г-н Георги Юранов, министър на обществениите сгради през 1931 г., подарена му от ръководството на Евангелската Съборна църква в София, в която министърът е членувал.

Е, надявам се един ден да се сдобия с тритомното издание на Стария Завет 1860, 1862 и 1864 г., както и по-малкия формат на Библията от 1891 и 1897 г. Има и множество издания на части от Библията и Новия Завет, които ми е интересно да видя и, ако мога, да добавя в колекцията си. ■

БЪЛГАРСКИ ФРЕСКИ

Възнесение

семката на вярата

Цветанка Еленкова

Възнесение, Сеславски манастир

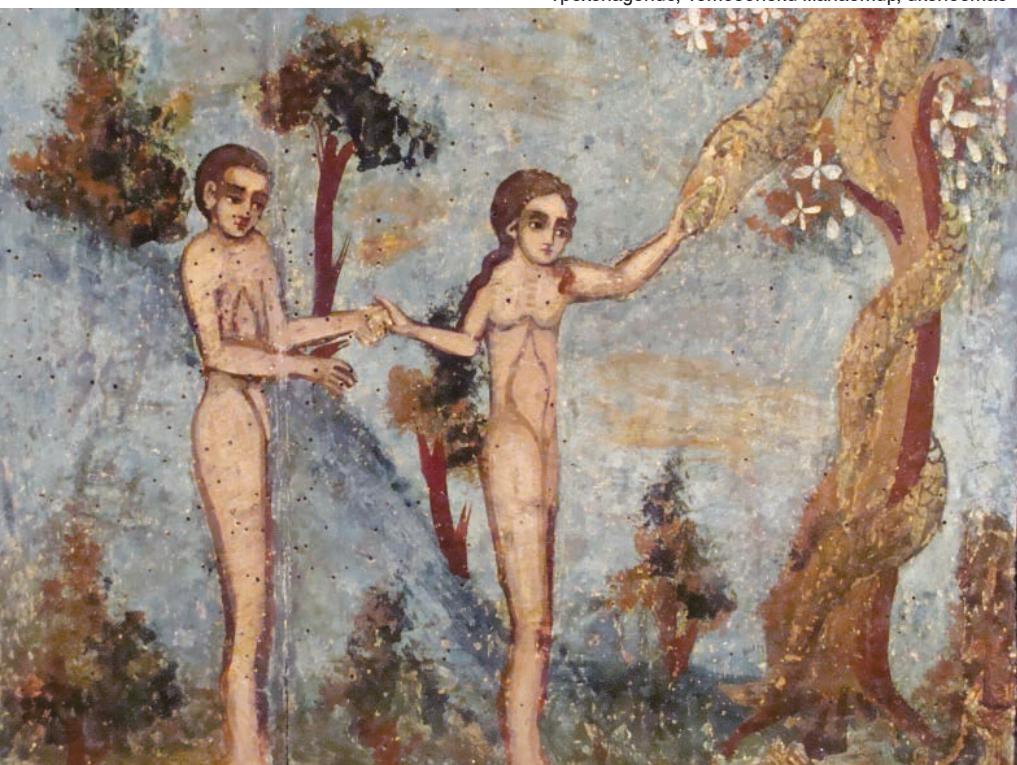
ХРИСТОВО:

Грехопадение, Рождество Христово, Арбанаси

Грехопадение, Тетевенски манастир, иконостас

„Защото, Аз съм Господ, Бог твой;
държа те за твоята ясна ръка, казвам ти:
„не бой се, Аз ти помагам”“.

Исаия. 41:13

Няма по-голяма вреда в обществото от отнемането на Вярата. Природата не търпи празно пространство, гласи латинската сентенция, но на мястото на празното пространство се за селва страхът. Или с други думи, онези четирийсет години, извървени през пустинята с облак или огнен стълб за Водач, са равносилни на явяването на Христос пред учениците след разпятието му, за да им вдъхне Вяра, но вече запълнени и преобразени, самите те възкръснали от старозаветните и

отвобовани от Неговото четирийсет дневно изкушение в пустинята.

Със и чрез Своето Възкресение Христос прави и това – отвобова празното пространство на страха и изкушението за нашата Вяра. Напълва отново изпразнения съд. Пребръща отново Богата във вино. Умножава хлябовете. Така, както свещите на Великден една от друга се запалват и разпространяват.

Така че какво е страхът, ако не изпразването от съдържание; онова

Грехопадение, Присовски манастир, иконостас

усещане за неприемане от пейзажа, където няма къде дори глава да подслониш. Грозотата също, превръщането на камъните в хляб, скокът от Високо, парите – всичко, с което Той преди нас е трябвало да се пребори, за да Възроди Вярата.

Вярата е най-често споменаваната тема от Христос. Дори повече от любовта, дори повече от Словото. Защото Вярата е път, ако наложим гвете триади от Библията: Вяра-надежда-любов и път-истина-живот. Вярата сама по себе си е любов. Чували сме, че е казано – любов без Вяра не може, но също толкова и дори повече е валидно – Вярата е любов. Няма по-покъртителна картина от тази на очи, които те гледат, лишени от Вяра. Виждали сме ги по телевизията

и може би на живо – на старците от обезлодените селца, на децата от малцинствата, на майките, които не могат да отхранят децата си, на всички подтиснати по един или друг начин. Очи, голи като охлюви без чепрунку. На които дори да гокоснеш рогата, за да се приберат, няма къде да отидат. Освен в себе си. Останало им е само едно – голотата, наречена надежда. Обелени от Вярата и от любовта. От онзи щит на Светия Дух, който Христос ни изпраща със Свое то Възнесение. Може би затова е толкова важно Възнесението, когато Самият Той от Богочовек, от Възкръснал се Възвръща в центъра на кръга, на яйцето, събира се сякаш в жълтъка и чепрунката го обгръща – съвършен кръг, вече не само около главата като нимб, или около тялото – мандорла, а изцяло (Сеславски манастир). Христос е семката на Вярата.

Със свое то Възнесение Спасителят Възстановява пукнатото яйце на Вярата, иззижда дома, чепруката около съдържанието. На пролятата кръв, на поруганото тяло на съмнението. И не само на съмнението в Гетсиманскаата градина, но на най-първото от всички, на онова, което беше породено в Едем чрез проникването на змията сред Дървото на познанието, не единствено тя – символ на съмнението като пукнатина в къщата (Рождество Христово, Арбанаси; Темененски манастир), но и съмнението,

Гетсиманската градина, Алински манастир

Тома Неверни, Бобошевски манастир

Тома Неверни, Струпчецки манастир

Тома Неверни, Илиянски манастир

Грехопадение, Сеславски манастир

което за първи път внася между Бог и хората. Съмнението, което се усуква сякаш и около Кръста: Снемане от Кръста (Ивановски скален манастир) и което така наподобява змията от сцената на Грехопадение (Присовски манастир). Съмнението, отнемането на вярата предшества греха, съмнението е причина за самия грех. След който първата реакция е тази на страха. Съмнението установява страхът в битието, в душите ни.

Отговорът на Христос на падението в Едем, на всяко човешко падение, е Възнесението. Преборил се вече с изкушенията в пустинята заради нас, гори с най-голямото – Собственото си съмнение. Гетсиманската градина Всъщност е паралел на Едемската.

Ева, Присовски манастир, иконостас

Богородица Оранта, Струпецки манастир

Богородица Оранта, Елешнишки манастир

Така че Христос не само ни изкупва с мъките си от смъртта, но и с Вярата си – от страха. Той Самият с приемане на Богочовешко естество преживява Старозаветното Битие заради нас, така както ние с приемането на Кръста сме призвани да преживеем Новозаветното. Да преживяваме Него Всеки ден от живота си, прокарвайки преживяването през Волята, собствения избор, което единствено прави възможно освобождението ни. От смъртта, от страха, от греха. Нашата доброволност навеки сплетена с Него-Вама. По този повод патриарх Кирил I казва: „Изборът на човека винаги има есхатологическа перспектива, защото от това дали ще тръгне по пътя на живота или по пътя на смъртта зависи ходът на човешката история и нейнияят завършек.”

Богородица Оранта, Радибож

Оказва се, че Волята е онзи необходим минимум, който твори чудеса – превърща страхът във Вяра отново. Онзи свободен избор, даден ни от Бога, без който нищо не би било възможно. Онаци вътрешна сила, решение, мотивация, инат, които трябва да се включват, за да проработи изгубената Вяра. Уравнение, което започва с Воля и Богу до Вяра. За което отговор ни дава самият Христос в Гетсиманската градина, когато сред оклюмалите сънливи глави на следовниците си извършва три последователни акта – моли се да го отмине тази чаша, застанал на Височинката над тях, говори им да не спят, да са будни и едновременно приема Волята на Отца Си. Така Неговият зов за будност, неговото смирение и не на последно място съзнательното му заставане в поза на пропекция над главите на учениците с Отца Си над Неговата глава, са трите стъпки на един танц – на Вярата и победата над страхът (Алински манастир). Обруганата Вяра в Едем е възстановена още в Гетсиманската градина. Така че на нас, близнаките, които нямаме по-голяма Вяра от това да бъркнем в раните My, не ни остава нищо друго, освен да стъпваме в стъпките My както в планина, защото милостта My към нас и страстта My да ни възхне най-голямото послание на Вековете – да посее Вярата в нас – и до там стига, че да позволи не само раните Си по тялото, но и бъркането в мята. Докато с разперените длани на онова „га бъде“ (Бобошевски манастир, Струпецки манастир, Илиянски манастир), преобразява отстъпничеството на Адам и

Възнесение, Карлуковски манастир

Ева (Сеславски манастир), превръща жеста на оправдание в жест на приемане, на Волеизявление. При Възнесението Той е вече с широко разперени ръце, символ на крайната победа.

Приликата между Богородица Оранта (Струпецки манастир, Елешнишки манастир, Радибож) и Възнесение Христово (Карлуковски манастир) не е случайна. Христос се възнася при Отца си в същия ореол от светлина, с който докосва утробата на Богородица при Благовещение, оставайки в нея – Ширшая небес, бидејќи посъят в Няя, посъят в нас. След Възнесение ние сме вече Неговата утроба, а Той – нашият Младенец.

Фотографии: Джонатан Дън

Знак

Дрекског

,**Шарено**

Ралица **Кръстева**

ИМАЛИ НОВО „КРАСИВО“

разговор с художника **Кирил Божков**

Кирил Божков завърши Националната художествена гимназия през 1983 г. и Националната Художествена Академия през 1991 г. Има над 50 самостоятелни изложби и над 180 участия в колективни изложби. Той е признат майстор на рисунката във всички нейни метаморфози и е смятан за virtuoso на трудната акварелна техника „мокро в мокро“. Известен е и с това, че не принадлежи на нито една група, течение, артидея или стил. Вярва, че творецът трябва да бъде свободен. Инициатор и собственик е на авторска галерия – „Арт галерия Кирил Божков“ в София. Негови картини са притежание на Национална Художествена Галерия, Софийска Градска Художествена Галерия, както и на много колекционери в България и света.

Градът

Красотата е трудно измерима. Тя е може би именно онова съвършенство, към което все бързаме, но с несъвършенините си сетива успяваме да настигнем само за крамко. Малцина са онези, които могат да я забележат на място, които останалите биха подминали, без дори да се обърнат, и не само че умеят да я виждат понадалече и по-дълго там, където ние само бихме надникнали, но и са привързани да я създават и да ни я показват. Един от тези хора е художникът Кирил Божков. Въпреки извървения път

зад гърба си и огромния опит, който е натрупал, спрямо мечтите си все още се чувства млад, макар че, както самият той споделя с усмивка, фактите сочат друго. Списъкът на изложбите, които е направил и наградите, които е получил, е толкова дълъг, че буквално няма да ни стигне мястото да го изредим целия. Освен това почти двайсет години е преподавател в камегра „Живопис“, на Националната Художествена Академия, а съвсем накоре завърши и докторската си дисертация.

На каква тема е гувернантката ти?

„Нови параметри на представата за виртуозност във фигуралната живопис през 20 век.“ Майсторството във фигуралната живопис винаги ме е вълнувало. Беше ми интересно да разгледам самото понятие „вирту-

озност“, доколкото ми позволяват силите. Okaza се, че в България няма никакъв труг на тази тема – не само че няма, но и никой не се е опитал да се докосне до това.

Висшето майсторство започва с обучение – индивидуално или колективно, а ти самият след това продължаваш да се развиваш, ако

Мъдрец

имаш желание. Освен това чисто философски – в сферата на естетиката и етиката, и сблъсъка между двете, може задълбочено да се разглежда понятието „Виртуозност“. Когато етиката надделее, се акцентира повече върху моралния поглед към понятието, докато естетиката определя външната форма. Така според разделито и възгледите на човечеството през различните епохи, едното или другото е излизало на

преден план. Много ценни материали намерих по темата, писани от Хегел, Кант и Гьоме, а също и от съвсем съвременни творци. На базата на литературата, която открих, и на опита си, се опитах да изведа разбиране за специфичните видове Виртуозност и за методите за научното им обосноваване. Заедно с това исках да анализирам Виртуозността като понятие – съществува ли тя в

Страшният съд

краина сметка, или не. Добре е да се уточни, че се визират формални и неформални характеристики на виртуозността – формалните засягат светлината, колорита и формата, а неформалните – средата, личната философия на твореца, възпитанието, психическото, а също и физическото състояние на тялото. Според теорията на гравама учени от 19 век – Въолфлин и Ланге Айхбаум – съществува телесна корелативност

при творците, или, по-просто казано – творецът рисува себе си. Разглеждам също и съвременното развитие на нещата. Това се вижда и от заглавието на гисемацията: „нови параметри“ – не новите, а нови, защото не твърдя, че съм намерил и разбрали всичките. Има редица промени в развитието на обществоа, които започват още в края на 19 и началото на 20 век, и се случват паралелно с индустриския прогрес. Технологи-

Кълнове

ите се развиват, изобразителните възможности също, появяват се фотографията и киното. Вече не умозрителното има повече тежест, а обръзнатото. Особено днес непрекъснато сме атакувани от образи, които имат гвойствена функция – едновременно ни обогатяват, но и ни манипулират.

Промените в живота на хората водят и до промени във възгледите и разбирането за това що е майсторство, постижение, красота, успех и т.н. Критериите вече не се отнасят до това как е нарисувано нещо, а до това как е позиционирано в медиите, га речем, как е представено пред обществото.

3 ашо се насочи точно към тази тема?

Пристрастен съм. Аз самият предпопечам фигуралната живопис, освен това голяма роля изигра и желанието ми да се развирам в моята работа. Подчертавам, че това не е никакво самоцелно разглеждане на Въпросната тема – творецът на фигурална живопис има нужда да се стреми към усъвършенстване. Именно стремежът ми да се усъвършенствам ме тласка към разглеждането на този проблем, а също и надеждата, че това ще ми помогне да си обясня някакви процеси, през които аз самият съм преминал, да си дам отговори на Въпроси, които съм си задавал, а Вероятно и да намеря пътища, които да извървя в бъдеще. В началото, когато започнах, си мислех, че това е тема, която е свързана повече с техниката, а се оказа – особено днес – че е свързана до голяма степен и с реализацията на личността – не толкова да се изявиш като занаятчия, колкото по-скоро да намериш себе си чрез това, което правиш.

Казваш, че Виртуозността е стремеж към съвършенство. Може ли да се приеме, че тя в никакъв смисъл е и равна на съвършенството?

За средностатистическите разбирания може би двете са равни. Виртуозността по правило е приоритет на свърхнадарените, гениалните хора. Но това като че ли повече се е свързвало с разбиранятията преди появата на модерното изкуство. Днес се свързва по-скоро с това дали има покритие между личностните разбирания за изкуство на твореца, с това как той иска да представи себе си, и до каква степен успява да го направи. Вече ги няма онези грандиозни идеи, които, да речем, обединяват естетиката и етиката на Ренесанса, Романтизма или Барока. Нещата днес са повече субективни и не толкова мащабни – метаразказът отстъпва място на малкия разказ на твореца. Умберто Еко го нарича „личната митология“. Затова Вероятно бихме могли да приемем Виртуозността за съвършенство, макар че Салвадор Дали казва, че съвършенството е неизостигимо – няма защо да се страхуваме от него, защото никога няма да го постигнем.

Какво искаш да постигнеш с дисертацията като крайна цел?

По ред причини решението да се захвана с това не беше мое – наложи ми се да го направя. Освен това досега винаги съм смятал, че теорията пре-

чи на практиката, но в процеса на работа се оказа, че аз въсъщност пиша за нещата, които Вярвам. Трябваше да направя едно обширно проучване, да боравя с доста литература, за да разбера неща, които съм усещал, но не съм успявал да изкажа. Проумях много и за самия себе си, така че тази теория се надявам да ми послужи като трамплин за бъдещата ми работа и като художник.

Казваш, че ако гва дни не рисуваш, си като болен. Всеки ден ли рисуваш?

Почти (усмихва се). Не си водя отчет, но аз съм от художниците, които имат нужда непрекъснато да рисуват. Това е и начин да си почивам и да постигна нова усещане за себеувдовлетворение, което е толкова важно за всички ни. В творчеството чрез рисуване човек изживява много емоции, които много други професии не могат да дадат. Вероятно защото повечето хора не практикуват професии, които са им хоби, не се занимават с нещо, без което наистина не могат, и което им помага да открият себе си. За съжаление днес е широко разпространена тази „обществена трагедия“, при която хората правят неща, които са им далечни – просто за да имат с какво да се препитават. Моят случай за щастие не е такъв – аз обичам това, което правя, и то много, и

се чувствам пълноценен, правейки го – независимо дали достигам вируозни постижения или не (смее се).

Какво рисуваш в момента?

В момента рисувам няколко неща – акварелни илюстрации, портрети на български ханове и царе, пейзажи също. Освен това разработвам една нова творческа посока – засега няма да издам подробности, но се надявам скоро да можем да поговорим повече за това.

Една от последните ти изложби се нарича „Красиво – Грозно“. Смяташ ли, че днес „грозното“ е новото „красиво“?

Аз не разделям нещата по този начин. Едва ли един добър художник може да разделя нещата на подобен принцип. Границите между гвете много отдавна са се преплели и е по-скоро въпрос на лична преценка да видиш нещо като грозно или като красиво. Разбира се, винаги има модели и представи, които биват налагани, но за един изграден творчески характер нещата според мен са ясни. С тази изложба по-скоро исках да задам въпроса: имаме ли наистина яснота за грозното и красивото

Мълчание

днес? По тази причина изложбата се състоеше от две различни естетически линии, които в някакъв смисъл би трябвало да определят красицото и грозното. Направих я с абсолютното разбиране, че и две те линии ще имат привърженици и

противници. Точно така се оказа, реакцията на хората беше красноречива. Ако приемем, че по интереса може да се съди за това кое е красицво и кое грозно – няма как да отговорим еднозначно, защото интересът беше по равно. Аз съм при-

Убежище

Върженик на идеята, че Вече Всичко може да се защити и е Въпрос на личен избор, няма как да се постанови строг критерий. И ако мага да направя Връзка с гисертацията си, ще кажа, че един от изводите до които стигнах по отношение на Виртуозността през 20 век, е, че разбира-

нето за Виртуозност от едно време е претърпяло много сериозни промени, и гори една антивиртуозност, едно недостатъчно умение, когато защитава блестящо някаква идея или същността на дадена творческа личност, Въсъщност може да се приеме за майсторство.

Попътен вятър

Значи няма яснота по въпроса за красивото и грозното?

Със сигурност я няма онази яснота, която е колективна. Едно време колективът е решавал, а сега личността сама взима тези решения. На твореца може много да му се иска да бъде подкрепен в своята позиция – понякога се получава, но друг път той остава самотен в това си разбиране. Съвременното положение на нещата е, че не колективът, а индивидът – сам за себе си и заедно със съмишленици – е този, който може да има яснота.

По повод на най-новата ми изложба „В кръвта ни пеят...“ казваш, че толкова сме поумнели, че оставяме красотата да ни се изпълзне.

Думите ми всъщност бяха, че в стремежа си да поумняваме и да се развираме, подминаваме множество ценни, красиви и стойностни неща около нас. Тази изложба е първосигнална – в най-добрая смисъл на думата, надявам се – и отразява сетивно моите възхищения и преклонения пред зритата природа. За мен е просто – не е нужно да ставаме отново деца или да чакаме да стараеем, за да оценим хубавото зелено на пролетта например, пролетния дъжд, слънцето, пълнината или водата. Зрелият човек, в

разцвета на силите си, трябва да показва достатъчно интелигентност, съзнавайки, че истинските неща трябва да се ценят и в моментите, когато тичаме като луди към успеха. За жалост често сме заставени да не ги забелязваме, изборът ни е толкова малък, че гори не съзнаваме, че имаме избор. Принудени сме да постигаме и да се стремим към какво ли не, и тогава неизбежно пропускаме много.

Как можем да се справим с това, според теб?

Целите и задачите никога няма да свършат и ще ни зоват да сме нещастни, затова все пак е добре да не се откъсваме трайно от мечтите и стремежите си за реализация, но и от това, което ни заобикаля – природата и първичните, дребните неща, които носят истинското щастие. По тази причина си мисля, че не трябва да гледаме на компромиса като на нещо крайно негативно. В края на краишата хубавото в живота е свързано с компромис. Не винаги нещата стават така, както ги искаем, затова компромисът и умението да приемаме неизбежното ще ни помогнат да се почувстваме по-удовлетворени по отношение на всичко, което ни се случва. Така че, хубаво е да гледаме на компромиса малко по-позитивно, а не като на някаква страшна беда.

Дреклод

„Шарено“

Ралица Кръстева

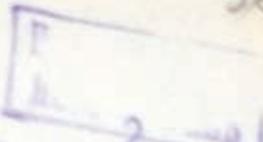
И пак напред сама
аз тръгвам...

във всички случаи чуждите
са здраве на българския учен
на училишта си.

36

305.

Какъ съвърха?

Върхата е изчезне.

Задното съоръжение трябва да е
върх, или вадуската друга.

Като изчезне, отразувано и
известено от вън, върхата е
изчезнала.

Вън, недоволен от върхата на
своите верояти, е недоволен от
 себе си.

изложба в чест на 100 години
от рождениято на **Яна Язова**

1.

*Оковите дрънчат! Оковите дрънчат...
И викове след мен – и викове ечат...
Обръщам се назад – зад мен гърми цял ад.
Без огън, без лъча – аз гасна и мълча.
И пак напред сама аз тръгвам в своя път.
Свободна, но без мош... Оковите звучат.
Див шепот ме следи: „Къде, къде пълзи
таз сянка по върха?!” – Аз кретам и мълча.
От земния ни ад до чувам смях на вън –
пияните от грях... Зад мен окован звън...
Аз пъпля в пълен мрак и този шепот пак:
„Тук има само ад, върни се напазад!”
Със плач обръщам взор: „Аз искам светлина!
Навсякъде е мрак, а там си ти сама”...*

Откъс от стихотворението
„Плътта“ на Яна Язова

Държавна агенция „Архиви“ отбеляза 100-годишнината от рождението на писателката Яна Язова с представителна изложба „И пак напред сама аз тръгвам...“, която беше открита на 7 юни 2012 г. в изложбената зала „Архиви“ на ул. „Московска“ №5.

Изложбата проследява живота и творчеството на писателката като едно вълнуващо пътешествие в нейния драматичен свят. По-голямата част от изложените документални материали се показват за първи път. Те са неизвестни не само на обществеността, но и на специалистите. В експозицията са представени общо над 200 експоната: ръкописи на творби и дневници, снимки, писма, художествени произведения и книги с автографи от личния ѝ фонд и от фонда на проф. Александър Балабанов, който грижливо се съхраняват в Централния държавен архив. Специално за изложбата Националният музей на българското изобразително изкуство предостави уникалния бронзов бюст на Яна Язова, който скулпторът Андрей Николов изработва през 1934 г. Националният литературен музей извади от фондовете си любопитни експонати. Сред тях се откроява известният шарж на Яна Язова, дело на Александър Добринов от 1934 г., който е и част от голямата му творба, изобразяваща 106 от най-известните посетители на кафене „Цар Освободител“ до Руската църква в София. Тази изложба е и приносът на агенция „Архиви“ за това умилено отстранената от литературния живот за десетилетия и оставена на забрава Яна Язова днес да възкръсне 100 години след рождението си.

Наричали са я драматично красива, с красотата си е била запомняна, преди нарочно да бъде забравена за дълго, заради красотата си е била покровителствана и заклеймявана – благоволение, отказано на таланта ѝ. „Хубава е, толкова е хубава..“ – това си мисля и аз, докато гледам снимките ѝ, подредени между дневниците, писмата, албумите с фотографии на семейството ѝ, картиите от туристическото дружество, тетрагдките със стихове...

Яна Язова извън на бял свят на 23 май 1912 г. с името Люба Тодорова Ганчева.

Дядо ѝ по бащина линия, Ганчо Колчев Радоев, е чешмеджия по професия, столетник, и както разказват: „Живял порядъчен живот, никога не е пушил тютюн. Вино и ракия пиел редовно, обаче никога не се напивал.“ Потомък е на болярски род, заселил се в Сухиндол след завладяването на Търново от османските турци. И двамата ѝ родители са учители. Баща ѝ, Тодор Ганчев, завършила образоването си в Швейцария и става доктор на философските науки. Мајка ѝ, Рада Бешикташлиева, е същеря на известния търговец от квартала Бешикташ в Цариград Стойчо Бешикташлиев, родом от Калофер, а пък неговият баща Христо Стоеv Дрянков е вуйчо

на Христо Ботев и съратник на Васил Левски.

Люба Ганчева започва да пише поезия още като ученичка и до завършването на гимназията вече е събрала няколко тетрадки със стихове. Впечатлен от таланта ѝ, проф. Александър Бабанов ѝ дава поетичния псевдоним Яна Язова и става неин литературен кръстник и покровител. Отношенията и силната връзка помежду им през годините ще бъдат обект на множество клетки, злонамерени коментари и статии по Вестниците, както и причина гарбата ѝ на писател да бъде пренебрегвана и подценявана. До смъртта си

професорът неизменно ще носи в портфейла си снимката ѝ, на чийто гърб се чете следното: „На Аксел, който не си чува сумите, който не чува отговорите, и е лош, лош, безкрайно и непоправимо. От неговата Mo.”

В началото на 30-те години на 20 век Яна Язова издава три стихосбирки: „Язове” (1931 г.), „Бунт” (1934 г.) и „Кръстове” (1934 г.). През 1936 г. излиза и първият ѝ роман „Ана Дюлгерова”.

Пътува много и именно от своите пътувания черпи образи и вдъхновение за творбите си. За написването на романа „Александър Македонски” – първият исторически роман с небългарска тематика, тя посещава Турция, Сирия, Египет и Палестина.

Завършва книгата в края на 1944 година, но от нея са отпечатани само 8 коли, когато бомба разрушава печатницата и наборът изгаря. Издателят ѝ е убит от новата власт. Така романът ще получи първото си издание чак през 2002 г. – почти 60 години след написването си.

Не по-различна е съдбата и на историческата трилогия „Балканы” през 1960 г., с която Яна Язова прави опит да наруши 16-годишната изолация, в която е принудена да живее. Властите я заставят да се покре, като напише стихотворение за Георги Димитров. Тя отказва, и макар и одобрен за печат, романът „Левски” не излиза, независимо от ласкавата рецензия на Димитър Талев и Георги Томалевски.

Нежеланието ѝ да угајда на силните на деня е причината за умишленото ѝ отстраняване от литературния живот за няколко десетилетия. Чак в края на 80-те години трилогията, включваща романите „Бенковски”, „Левски” и „Шипка”, е публикувана за първи път и се превръща в едно от най-големите литературни явления на отминалата век.

Яна Язова умира в дома си в София през лятото на 1974 г. при

E. Makovcová:

Jana Jazová — nejmladší bulharská básnířka.

Přijela do Prahy na své studijní cestě mladá Bulharka: Jana Jazová. Chce poznati Prahu, město, o němž již tolík slyšela a čila. Jana Jazová, jejíž obrdzek přindlme, narodila se v městě Lomu na tichém Dunaji. Na břehu této velké slovanské řeky prošila své dětství, o němž říká: „Vim, že moje maminka — učitelka — předčita-

la v neděli a o svátcích negramotným lidem a učila je poznávat svět. Jest mnoho negramotných žen i mužů u nás, ale velkou kulturní práci konají učitelé dnes rozhlas. Učitelé na venkově se v neděli a o svátcích postaví na náves, kolem nich se utvoří velký zástup lidí, kteří pozorně naslouchají, o čem jest jim předčítáno z knih i z novin. I nejprostší a nejstarší žena bulharská zná vašeho prezidenta Masaryka a vidí v něm osvoboditele malého národa.“

Jana Jazová počala psát už již v dětství. Za dobu svých středoškolských studií napsala slišecí básni o 200 stránkách.

V r. 1931, když bylo Janě Jazové 18 let, vyšla tiskem

д-р Гундар
за д-р Балабанов

РАЗВРАТА ВЪ ЛИТЕРАТУРАТА НИ.

Напоследък имама литература и живот заприлича, истина, на буйно килица вода, която прилива, залива ту едни ту други, като дори заплаща да удави иконина. Съ това той, може би се отдалечи твърде много от своята пръвка цел и сериозност. Нека ток отъмън, тая бури ги отдаляем, било на амбиции и стари лични вражди, било на времето във което живеем. Това все пакъ не е тъй странно. Наредът на литература ни - лейлото пролътно разцветяне. Толкова млади хора, толкова пролътни стъркове - пъсни, разкази, романти - толкова свежест и обновление. А главно каква въра, какъвъ антузиазъм средъ тия текки дни.

И тръбата от антузиазъм да го покрачим - такъ въра да я убийши? Тръбва да се питаме имамели българска литература, имахе ли даровити писатели / не гения /, освенъ две или три начинаници "поетеси"? На тия мисли ни наведе бележката на проф. Ал. Балабановъ във "Литературен гласъ" брой 103 подъ заглавие: "ПАСЕНДА НА МЛАДИНЦИ" - /Ива Язова/. И питаме се още: какъ той "професоръ", "ученикъ", "поетъ", "критикъ", "есенстътъ", "романистътъ", "най-университетъ въ България", можи да осленѣе до тъмъ, че да не види въ стихотворето на тая млада "поетеса" един ученически работи отъ най-доловъ проба, а да я провъзглагаси само заради нѣколко печатани стихотворения за феноменъ въ поезията. Да. - "Ето Ива Язова е най-редкия феноменъ въ поезията" - негови думи. Въ какъ поезия? Разбираш ми - въ българската, а ико не е въ всениритата поезия? / Онова, което споменатия професоръ написи или открие, то е винаги съ всениро значение. /

Какъвъ по-голямъ позоръ отъ това? Ако г. Балабановъ не уважава кладата и хрекха дума на коничето, което може да биде най-невилно въ случаи, той е длъженъ да уважава българската литература и писателите ѝ. Да не издада своя странен темпераментъ и своята болни увлечения предъ чистия погледъ на даровитите клади български поети. Ако той би дръзналъ да открива и налага на чудното винаги тъхъ, до тия начинъ, тъ сигурно бих се отказали доброволно отъ това. За да се конкретицираме, ико де цитираме само единъ куплетъ отъ написаните и печетаните работи на Я. Язова въ "Лит. г." бр. 103, първият отъ стихотворението "ВЪЛНИ":

"Задо ти бучинъ и ревенъ, безძъния вълна?

Протъгът се водни, огромни ръце, напредъ - да се скоччатъ въ бръга.

Извива се тъменъ гръбнакъ, осука се гръбна дъга.

Съ ревъ на надежда ли, съ радостъ ли бурна, огромни та сили

напинай?

И хърчи се бъсно на остритъ мохри скали.

Затънка, изтънка хладната каменна гръбъ -

Идовано хиннатих хласна тя - ... Надна вълната, крекракна

задулена викътъ,

но все катъ преди протегна разбити ръце... и плаче... и тъй се смили.

Това е поезия съ "страхотно и дълбоко проникнение въ играта на живота". Тя тукъ най-напредъ изна най-елементарниятъ белези на стихотворение - ритмика, звукъ. А поезията? - тази тукъ тръбва да се е удавила ико бъ вълната. Тръбва да забележимъ, при това, че дори преди Базовъ, у насъ се пипне много по хубаво.

И странно, задо г. Балабановъ, който претендира да е открилъ толкова ценности въ литературата ни и въ изкуството въобще не посочи до сега нито единъ поетъ, нито единъ художникъ, към открива само поетеси, художнички, балерини и имъ последовава такива "отравници похвали / у него всичко е странно, огромно, велико, огнено-димляко/. Име знаемъ, че той само отрича. Отрече Николай Райнова, отрече николай Дилковъ, ако се не лжка и Траянова, а за толкова млади и даровити хора като Фурнаджиевъ, Нантелеевъ, Далчевъ, разцвѣтникъ той дори и не споменава. Накаръ, че Фурнаджиевъ съ своята пъсни би могълъ да му импонира. Въ тъхъ имъ огромна сила, пламъци, бъснаки, любовъ! Или тъхъ не ги е чель оцѣнѣвъ, че Фурнаджиевъ би се отказалъ отъ него - вътъ благоволение доброволно, чакаръ да го провъзгласи за Богъ.

„,—аре
но жената е друго. На нея може да награди да се цълуне ръка, ако не
да я се обиждава във „странна“, „огнена“, „сърдечна“ любов.“

Тия прийоми на оценка не носят нико друго освенъ Раевърътъ
хълмъ, а други - конто са до живеятъ съ тази литература - да ги озаболятъ
и отаратъ.

Гр. Бумонъ, Мартъ 931.

Димитър Гунев

неизяснени обстоятелства, а тялото ѝ е намерено близо месец след смъртта ѝ.

В малкото тефтерче, послужило за издаването на книжката с афоризми „Златни искри на скръбта“, прочитам следното, написано от нейната ръка:

„Какво е Вяра?

Вярата е мнение.

*Затуў хората приемат ёдна Вяра,
или напускат друга.*

Като мнение, образувано и наложе-

*но отвън, Вярата е ненаказуема.
Бог, недоволен от Вярата на своите
верующи, е недоволен от себе си.“*

В какво е Вярвала тази жена, за да
продължи да пише през всичките го-
дини на ужасяваша самота – забра-
вена, наказана заради това което е,
и заради това в което не е пожелала
да се превърне? Не знам в какво, но
трябва да е Вярвала силно. Сякаш е
знаела, че след самотата и забрава-
та ще дойде време отново да я пом-
ним. Не само заради красотата ѝ.

БЯЛА РЪКА НАД БЪЛГАРИЯ

Маргарита **Друмева**

Но между Вас няма да бъде тъй: който иска между Вас да бъде големец, нека Ви бъде слуга; и който иска между Вас да бъде пръв, нека бъде на всички роб.
(Марк. 10: 43-44)

Съвсем на място в живота на днешния българин иде споменът за бялата ръка на митрополит Симеон, която благослови България в едни безспорно трудни и бурни Времена след Освобождението, когато още нямаше държава и всичко трябваше тепърва да се съгражда. Време на ярки личности, гиганти, които прорязваха пространството по хоризонтала и вертикална и решаваха съдбините на България. Време на велики преобръщания на мисълта и делата, както ралото обръща сухата земя, за да направи място за семената и да стигне до съживителната влага в дълбокото на един народ, който се възражда и търси себе си. Днес так е трудно, макар да вървим по утъпкани пътища и да знаем кой сме. Днес продължаваме да слагаме тухлите върху основите, които положиха тогава „строителите на нова България“. Дали сме стигнали „покрива“ на нашия роден български дом, трудно е да се каже. Но когато и където и да сме, добре е да си спомним, че една бяла ръка тогава очерта кръст над България и я благослови, благослови „мялото“ ѝ, благослови и духа, с благословия, дадена от Бога.

От рождението си през 1840 г., в продължение на девадесет години митрополит Симеон живял с рождено то си име – Одисей Попниколов (или Одисеос Панагопулос). В средата на 19 в. в родния му град Бургас нямало българско училище, само гръцко. Така българинът Одисей, клонка от голятото родословно дърво на род, чиято друга клонка бил Стефан Караджа, се чувстввал като гръцки Одисеос поради „духа на времето“. Докато не срещнал един друг българин в Богословското училище на о-в Халки – Григорий, който не бил заразен от „духа на времето“ и имал българско самосъзнание.

През 1861 г. Григорий, бъдещият пръв български Доростоло-Червенски мит-

рополит, и Одисей се срещнали с епископ Иларион Макариополски в Цариград. Със сигурност тази среща е изиграла важна роля в живота на младежите, след което те станали част от борбата за автономна българска църква. Тогава Одисей написал първите си статии във Връзка с българския църковен въпрос.

Богословското училище Одисей завърши блестящо като първенец през 1863 г. и още тогава направил също впечатление на преподавателя си по гръцки – Антим, бъдещият първи български екзарх (1872-1876). След което двамата с Григорий заминали на поклонническо посещение до Света гора. И там, в Хилендарския манастир на Атон, вътрешните преобръщания на Одисей приели видима външна форма – Одисей облякълрасото и започнал да се нарича Симеон.

За кратко Симеон бил учител в българското училище в Цариград (1866 г.) и в гръцкото училище на родния си град в продължение на 3 години. През този период живо участвал с идеи в борбата за свободна българска църква. Малко преди издаването на сълманския ферман за учредяване на независима Българска църква през 1870 г., Симеон станал протосингел на своя

февруари 1873 г., малко след като дякон Левски бил окован на бесилото, Симеон свикал революционния шуменски Учителски събор, който поставил основите на реорганизацията на учебното дело в епархията. Програмата, изгответа от него, по-късно била използвана от Марин Дринов (1879 г.), когато се поставяли основите на българското образование в освободена България.

Тогава бил прием специален „Устав за селските училища“ – за откриването на училище във всяко село. Като се има предвид, че тогава българското население било предимно селско, това решение означавало повсеместно образование и премахване делението между селски и градски училища, като навсякъде обучението се извършвало по едни и същи програми. Така в рамките на своята епархия митрополит Симеон поставил основите за изграждане на единно общенационално образование под егидата на Българската екзархия – това първо „Министерство на просвещението“ в България, както са я наричали тогава.

Най-важна и най-първа стъпка в работата на митрополит Симеон била да обходи всички градове и села. Българите го посрещали възторжено – за пръв път се срещали очи в очи с български владика. Няколко месеца по-късно, през

На този събор била регламентирана „Веднъж завинаги“ продължителността на учебната година в България – от 15 септември до 15 юни, като тези

дами били съобразени със заетостта на учениците в селското стопанство (в другите страни учебната година започвала на 1 септември). Фиксираните 9 месеца пък символично изразявали своеобразното ново раждане на ученика всяка година.

Тогава проличала особената грижа на митрополит Симеон за подготовката на учители – бил организиран в Шумен пансион за тях. И до ден днешен град Шумен е един от центровете на педагогическото образование в България. Било взето решение за ежегодна помощ за Варненските български училища от страна на цялата епархия; ефектът още от първата подобна помощ (в размер на 16 260 гроша) се окказал значителен, което твърде много наಸърчил българите. Във вестник „Независимост“ от 4 май 1874 г. Христо Ботев написал:

„Аз са известих из достоверен источник, че о. Симеон управлява епархията си така, щото и най-отчаяните интриганти не могат да намерят причина да го обвинят... Дядо Симеон е съставил комисия из шуменските учители, която са обязвани да прегледа състоянието на селските училища и да проекзаменуват учениците, а учителите. Разбира се, че при подобно управление училищата във Варно-шуменския край ща да принесат голяма полза... Подобни архиастри са достойни за уважение.“

Времената били размирни, българите организирали тайни революционни комитети и събирали оръжие за нова буна. А митрополит Симеон събирал пари за училища и храмове, открыл Смесеното българско училище в Цариград (1874 г.), като „справедливо посочил немаренето да се отвори в Цариград по-висше и по-добре уредено българско училище, каквото веч изисквало народното ни достолепие“ (Н. Начов). По същото време той направил първите стъпки за строителството на Катедралния храм във Варна и Девическа гимназия (днес – Археологически музей).

Още през 1878 г. той станал председател на Окръжния училищен съвет във Варна и от тази си позиция действал пред управляващия Отдела за народно просвещение и духовните дела проф. М. Дринов за отпускане

на държавна помощ за Варненските училища, каквато те получавали на гва пъти още в началото на 1879 г. През следващата учебна 1879/1880 г. Владиката направил постъпки за превърщане на мъжкото класно училище в държавно. През 1872 г., когато митрополит Симеон стъпил на Варненска земя, в града имало само 3 училища. През 1922 г. имало вече 16 първоначални народни училища, 4 прогимназии, 2 гимназии – мъжка и девическа, Учителски институт с образцова гимназия към него, Търговско училище и Търговска академия, Морско машинно училище и гр., с общо над 7000 ученици и близо 300 преподаватели. И всичко това – благодарение на усилията на митрополит Симеон.

Огромна била и ролята на митрополита за развитието на духовното образование в България. Той считал, че духовното образование не трябва да бъде ограждено от светското със стена, а възпитаниците в тези училища трябва да получат най-широко образование. В писмо до Марин Дринов от 4 октомври 1878 г. Симеон написал така: „...било би по-полезно за черквата ни, ако се въведеше в нашите духовни училища пълен гимназиален курс с прибавление на богословските уроци. Защото с такава една наредба на духовните ни училища ще се намерят за тях повече ученици, на които образоването – и светско, и духовно – ще

става по едно определено направление и така ще се пригответ постепенно духовни лица, които биха били по-полезни служители на Черквата”.

След Освобождението усилията на цялата българска интелигенция била впрегната в „прохождането“ на държавата. Опитът по устройството на българската Екзархия бил само от полза при устройството на държавата. Затова в Първото Учредително Велико народно събрание участвали 10 висши православни духовници – като гаранти, че духовното единство ще прерасне в политическо. Сред тях били екзарх Антим I, епископ Климент (Васил Друмев) и Варненско-Преславският митрополит Симеон, депутат и по избор от Шумен. По това време той нямал дори 40 години, но вече бил част от духовния елит на нацията. Той бил една от важните фигури „в сянка“ на Учредителното събрание, макар като заместник-председател на Временното бюро на първия български парламент той да е попаднал в „светлината на прожекторите“. Политическите борби му били чужди, затова и се отказал от балотаж в битките за подпредседателското място – това бил първият „отказ“ от престижни постове, които той считал за „плява“ в сравнение с мисията на духовния Богач.

Обсъждането на чл. 38 от Конститу-

цията, посветен на устройството на Църквата в Княжеството и отноше- нието ѝ с Екзархията, намираща се извън пределите на свободната българска държава, било в рамките на 2 дни. В първото заседание митрополит Симеон отсъстввал, но във второто взел дейно участие, което се окказало решаващо. „Блестящ канонист и полемист”, той предложил окончателната формула на спорния член – как идеята за църковно единство на политически разпокъсаната България да намери израз в Конституцията, без да се наруши съборността на Православието и Връзката с Вселенската източна църква. Или с други думи – как „Църквата, която не е от света, да бъде „вместена“ в света, в конкретните исторически и политически условия”.

Позицията на митрополит Симеон се изразявала в отстояването на независимостта на Църквата от светските дела на държавата, в съборно, синодално управление на Църквата и устройство на Българската Църква съобразно каноните на Вселенското Православие.

На 17 април 1879 г. Първото Велико Народно събрание избрало за български княз хесенския принц Александър Йозеф фон Батенберг. Събранието изльчило представителна делегация, която да Връчи на княза акта за неговото избиране; ръководството на делегациите било възложено тъкмо на митро-

Княз Александър Батенберг

полит Симеон Варненско-Преславски. Именно той благословил на престола първия български княз и като че извършил духовното „кръщение“ на новата светска българска държава. Бялата ръка на митрополит Симеон...

Сестрата на бъдещият български княз Мария Батенберг се изказала така след срещата: „Митрополитът, Симеон, ме заинтересува със своя живописен изглед; той беше висок и мургав с искрящи черни очи, дълга брада, висока килимаявка и було, с черно расо“.

Личната среща между митрополит

Делегацията от Великото Народно събрание за Връчването на акта за избирането на Александър Батенберг за български княз. Седнали: главният мюфтия хаджи Мюсизин, Тодор Бурмов, Симеон Варненски и Преславски, г-р Васил Караконовски. Прави: селянин от Кула, Константин Стоилов, неизвестен, Драган Цанков, Либадия, Крим, май 1879 г.

Симеон и княз Александър Батенберг поставила началото на плодносни и трайни взаимоотношения. През 1882 г. митрополитската катедра била преместена от Шумен във Варна. Непосредствено след Освобождението Варна бил космополитен град, в който българите били малцинство. Митрополит Симеон си поставил за задача да „спечели, отвоюва“ града, който формално бил в пределите на Княжеството. Идеята за превръщането на града в „морска столица на България“ води началото си точно от онова време.

През 1880 г. митрополит Симеон и Българската община във Варна отправили покана към княз Александър Батенберг да посети града, на кое то князът откликал. На 22 август

именно той положил основния камък на катедралата „Св. Успение Богородично“, завършена само пет години по-късно. Величествената Варненска катедрала била посветена на Успението на Божията Мајка, пръв храм-паметник в България заувековечаване на великия подвиг на надналите за Освобождението български опълченци, руски, румънски и гр. воини.

Насърчени, Варненци наели от гръцката община манастира „Св. Димитър“, обзавели го и го предоставили на княза като лятна резиденция. Князът пребивавал там през лятото на следващата година, когато митрополит Симеон и още няколко влиятелни лица обсяждали с него „Важността на Варна като столица на княза за 3-4 месеца през лятото“. На 15 август (празникът Успение Богородично) бил положен основният камък на летния дворец в местността „Сандрово“ (днешен Евксиноград), осветен от митрополит Симеон в съслужение с Григорий – Доростоло-Червенския митрополит и Натанаил Охридски.

Като народен представител от Шуменски окръг, Митрополит Симеон участвал не само в Първото и Второто Велико народно събрание, но и във Второто и Третото Обикновено народно събрание през 1882 – 1883 г., на което бил председател. Именно като такъв той бил начело на българската

делегация за помиряване с Русия през 1883 г., за премахване недоразумението, предизвикани от руските генерали в София и руската дипломация. Той всячески се стремял да примирява крайностите, без да се жертва духовното в църквата, което би отдалечило българския народ от православието, а следователно и от Русия. Втората делегация за помиряване с Русия била оглавена пак от представител на църквата – Търновският Митрополит Климент. През 1898 г. от името на Император Николай I руският консул в София, Бахметев предал на Митрополит Симеон орден „Св. Анна“ като на пастир, който „не ся е побоял от никакви обстоятелства и опасности, а силно и неустрешимо е защищавал Българската Православна Вера и Църква“.

Непримиримостта на митрополит Симеон по отношение вмешателството на политици в църковните дела му спечелила много неприятели, поради което той бил принуден да напусне Варна. Така почти две години той ръководел епархията си от разстояние и приел да се върне едва след многократни настойчиви извинения и покани. Непримирим спрямо всяко вмешателство в църковните дела, той се противопоставял на всички, които не разбирали необходимостта от „духовна църква“, било то политици, държавници, гори

на самия княз Фердинанд. Митрополит Симеон не бил против взаимодействието между църква и държава, но смятал за ненужно, гори вредно, когато един министър „заповядва днес така, утре ще се намери друг министър да издава други разпореждания... Защото, ако архиереите приемат и изпълняват всичките подобни правителствени разпореждания за черковното управление, тогава за мене става твърде загадочен въпросът, с каква цел ще съществуват в черквата ни екзархът и Синодът“.

След остръ конфликт между Светия Синод и правителството на Стефан Стамболов в края на 1888 г., той, заедно с Климент Търновски и Константин Врачански били прогонени от София, което сложило край на активната политическа дейност на митрополит Симеон.

На старанията и настойчивостта на митрополит Симеон най-вече се дължали изdigането на Великолепното здание на Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски“. В качеството си на председател на Св. Синод (1888, 1902-1905) той извършил водосвещение при полагане на основния камък на 31 март 1902 г. и освещаването на 26 октомври 1904 г. – Димитровден – на семинарската черква „Св. Йоан Рилски“. Софийската семинария Въсъщност била наследник на Самоковското бого-

Н.В. Цар Борис III във флотска униформа на освещаването на производствен цех или корабостроителница, до него вдясно - церемонията извършва Варненският и Преславски митрополит Симеон, вероятно Варна, края на 20-те години на ХХ век.

словско училище, чието преместване се свързвало и с развитие на учебната програма (семинарският курс бил увеличен от 4 на 6 години, Въведени били нови учебни дисциплини, организирана нова модерна библиотека и т.н.) Негова била идеята за откриване на Богословски факултет към Софийския университет (1923 г.)

Един огромен труд също бил свързан с неговото име – синодалният превод на Библията (1925 г.) Митрополит Симеон бил инициатор и главно действащо лице при подготовката и авторитетната защита на превода.

Той бил и висшият църковен юерарх, стоящ в основата на създаването и развитието на църковния периодичен печат: подпомагал и сътрудничил на издавания от Игнатий Рилски В. „Селянин“ („Съветник“), основал „Църковен Вестник“ – най-дълго излизащият Вестник в България след „Държавен Вестник“.

Митрополит Симеон разгърнал широко строителство на православни храмове. При идването му в епархията през 1872 г. имало 62 храма и 6 параклиса. До кончината му били построени нови 137 храма и 35 параклиса, общо 173.

От 1881 г. бил дописен член, от 1884 г. редовен член на Българското книжовно дружество, а от 1929 г. и почетен член на Българската академия на науките. Негови били заслугите за създаването на Археологическото дружество първо във Варна, после на национално равнище, както и превърдането на Преслав от национален в значим европейски исторически обект.

Просветителят – митрополит Симеон основал (в повечето случаи анонимно) над 15 фонда с негови собствени средства: „Екзарх Ан-

тим”, „Гавриил Кръстевич”, „Васил Златарски”, „Доброто дете” и гр.; във Варна учредил обществен дарителски фонд „Митрополит Симеон”, чиято основна цел била подпомагането на бедни, но даровити деца за тяхното учение – мнозина младежи, завършили висшето си образование (в повечето случаи духовни академии) в Русия и в чужбина.

Митрополит Симеон междувременно превел от гръцки език редица извори за българската история, например посланията на св. Климент Римски, посланието на Цариградския патриарх св. Фотий до българския княз Борис I (1917), писмата на блаж. Теофилакт Охридски, архиепископ български (1938) и гр. Благодарение на него Платоновите диалози „проговорили” на новобългарски език – диалога „Критон” и знаменитата „Апология на Сократ”, публикувани анонимно и под псевдоним В Библиотека Свети Климент.

Варненският и Преславският митрополит Симеон управлявал поверената му епархия в продължение на 65 години, до 1937 г., т.е. до смъртта си. Няма друг подобен прецедент в историята на целия православен свят. Ст. Чилингиров го нарекъл „последният възрожденец”.

След раждането на престолонаследника Симеон на 16 юни 1937 г. митрополит Симеон станал негов кръстник.

На 8 октомври 1937 г. имал предчувство за смъртта си. „*Ако искате да знаете за мене нещо, ще ви кажа, че бях в Преслав около месец. Но се прибрах тук и чакам Бога Спасащего...*” Без да пести сили те си, във външното съзнание до последно, той извършил своята последна служба на 10 октомври при положането на основния камък на новия железен мост на канала, свързваш Черно море с Варненското езеро. Вероятно тогава настинял тежко и на 23 октомври починал – на 97 годишна възраст.

Оставил ни е творчество, разгърнато в продължение на 77 години – по груби сметки поне 15–20 хил. листа ръкописи – един от най-траинно присъстващите във времето автори в цялата културна история на България. Сред текстовете на митрополит Симеон има немалко написани на гръцки – език, който той владеел до съвършенство, при това във всички етапи от неговото развитие. Писмата за него били нещо много повече от средство за комуникация и упражняване на властта в епархията – именно чрез тях той се грижил за доверието на народ. В тях днешните изследователи откриват уникалната му писателска дарба, за което причислят към изтъкнатите представители на „епистоларната култура” на Възраждането. Той е писал практически във всички жанрове: мемоари, хроники,

изповеди, проповеди, трактати и пр., преплетени с Всевъзможни исторически, политически, културни съжети.

Неговите последователи и наследници го сравняват с големите духовни дейци и книжовници на миналото от величината на Патриарх Евтимиий. Неговите съвременници, свидетели на големите му заслуги за Вяра, род и Отечество, му издигнали паметник при живе във Варна и Шумен (1930), а площадът, на който е живял и творил, нарекли на негово име.

През 1962 г. поголовно са разрушени паметниците на българските свещеници, като са иззети Всякакви предмети на изкуството – портрети, скулптури и други, изобразявящи духовни лица, от галерии и музеи. Паметникът на митрополит Симеон също бил разрушен. Възстановен чак през 1990 г. във Варненската Морска градина.

„Много скърбя – пише Варненско-преславският митрополит Симеон в писмо до Михаил Маджаров през 1922 година – задето се намерих принуден да кажа, че не съм съгласен с мои другари и събратия. Но не можех да постуля другояче. Не можах да мълча. Намирам се на края на попрището си. Мечтите ми за народно щастие, които ме въодушевляваха и подкрепяха от млади години в разстояние на половин век, са разбити. Да приема, че с лъжа и заблуда ще се постигне това, което не се постигна с правда и истина, не мога. Трябваше да кажа това, което според мене е истина. Казах го. Но ако заблудата и лъжата вземат върх, толкова по-зле за тия, които искат да основат бъднината си върху такива гнили основи.“

„Спасител наш каза: „Созижду церковь мою и Враты агова не одолеют ей“ и собра верующите в него и тури себе си пръв крайъгълен камък на Черквата си. Но властолюбието на западните и източните единовластни черковни държавници разруши черковното единство и раздели християнска Европа на два стана, от които непрестанно въхват на последователите си взаимна омраза и враждебност, поради което християнското изпъл-

нение се намира в непрекъснати ратования помежду си, за най-голяма злочестина на народите и на Чърквата Христова...

... Но да оставим Запад. Да се прибрем само в нашия Изток и да видим, че се е извършило около нас и в нас само, и само от едновластната система на управлението в черквите ни. И първо, откъде се опонастиха нашите народни черкви, та паднахме ний в духовно робство? Нашите черкви са се управлявали по подражание на гръцките от свещеноначалници самонаучествуващи, без отговорност и без надзор. И за туй в обстоятелства малко по-неблагоприятни за народа, тази им безответственост и ненадзирване оставиха ги свободни да промислят само за личните си ползи и да вършат по собствените си интереси само, които за да спасят те привременно не им е било ни най-малко зазорено да се спазят и да ни продадат и предадат на заклетите и вечни врагове на нашата народност; тъй лесно и совестно колкото и законно, както

продава някой своята собственост, овчарят например овците си. Ако нашите архиепископи и патрици не се считаха за наши владетели и господари, не би рачили, па и не би могли да се спазаряват и да ни преподават, и във всякой случай те би били принудени по дължност да апелират поне до истинния на себе си единоначалник – народа; а тогаз и посегателят без съмнение не би смел да тури дерзката си светотатствена ръка на светите и свещени народни правдини. Но по тази система на единодържавното черковно управление те бяха наши самовластни господари, и ето от нашето безгласие и от техния произвол ний изгубихме не само светите си народни правдини, но всичко[то] народно достояние, и чест и книжнина, и народност, че даже и Вяра, от която мнозина изпаднаха; а всинца ний изпаднахме от достойнството човеческо. Но ний пострадахме може би не толкоз от своеокористието на нашите еднокръвни пастири, колкото от нашата нечувственост".

Митрополит Симеон

Една есен

Архимандрит Павел Стефанов

В Светата Земя

Вместо увод

«Sha-alu shalom Yirushalaim» – Молете се за мир в Йерусалим. Тази повеля не е човешка, а е Божия и е записана в псалом 121:6. Защо Йерусалим и Светата Земя са толкова скъпли за християните? За нас тази земя не е свята, защото е обетована земя, както Вярват юдеите; нито пък е свята заради легендарно нощно пътешествие на Мохамед из рая, както смятат мюсюлманите. Тя е свята, защото е осветена от словото и делото на Божия Син Иисус Христос. Той се ражда във Витлеем, израства и работи в Назарет, кръщава се в река Йордан, живее около Галилейско море, умира и възкръсва в Йерусалим. Тук е основана Църквата на Петдесетница, когато Светият Дух слиза върху св. Богородица и апостолите. Тук се намират най-важните християнски светини, които се поддържат и пазят от православната Йерусалимска патриаршия. Светата Земя е преминала през много перипетии през последните 2000 години. Тук са управлявали римляни, Византийци, араби, персийци, кръстоносци, турци, евреи. Всяка от тези цивилизации е оставила своя

отпечатък и историческите следи често се съчетават и смесват така, че днес е трудно да се различат.

За хората, които се нуждаят от съприкоснение със светините в Св. Земя и не могат да живеят без тях, възниква поклонението в св. Земя. По подобие на исламското поклонение днес то се нарича популярно „хаджийство“. Поклонничеството става масово особено от IV век, когато св. Елена, майката на император Константин Велики, изгражда църквата на Божи Гроб. В края на X век това вече разпространено у нас поклонение пише Презвитер Козма в своята „Беседа против богомилите“.

Една от главните причини за кръстносните походи е настояването на западните християни да се осигури безпрепятствен достъп на поклонниците в Палестина. Малцина знаят, че формалният повод за избухването на Кримската война (1853-1856), която се води и на българска територия, е спорът между православните и римокатолиците за светите места. Днес всеки човек с компютър и интернетна връзка може да извърши виртуална разходка из църквата на Божи Гроб от този сайт (http://www.3disrael.com/jerusalem/Church_of_the_Holy_Sepulcher.cfm), но много по-вълнуващ и духовно обогатяващ е личният непосредствен контакт със светинята.

През XXI Век Йерусалимската църква е принудена да съществува в сложна геополитическа и икономическа обстановка. Като численост християнството в Св. Земя бавно угасва, за което допринася разделената му общност. Притиснати между Сицилa и Харибда, между враждуващите евреи и араби, много от християните емигрират. През 1946 г., когато броят на жителите в града е много по-малък в сравнение с днес, в Йерусалим има 31 000 християни, което е 20% от общия брой на жителите. През 2009 г. в Йерусалим живеят само 14 000 християни от различни църкви, от които 2 600 са свещеници, монахи и монахини.

Християните в Израел днес наброяват 154 хиляди души, което представлява 2% от населението. Мнозинството от тях (80,4%) са православни араби. Раждаемостта на християните е най-ниска в сравнение с тази на мюсюлманите и евреите.

В следващите шест части на този пътепис ще Ви разкажа за моите впечатления от православните светини в Светата Земя, с които наша-

та поклонническа група имаше щастие да се запознае в продължение на една седмица през ноември т.г.

Самолетът наближава телавивското летище ►

Преди столетия пътуването до Палестина е било истински подвиг, защото се извършвало пеш, с коли и гемии в продължение на месеци и години. То е било свързано с невероятни опасности и гори риск за живота. Бъдещите хаджии раздавали много милостиня и не тръгвали, без да си съставят завещанието. Днес поклонението става със самолет „Боинг 737“ за 2,5 часа. За неудоволствие на знаещите само български език указанията в самолета са на еврейски и

английски. Сандвичът и минералната Вода – израелски. Наг Всеки четири-пет реда седалки висяха екранни, на които се прожектираше филм. Аз обаче се задълбочих в читане на консервативния Вестник „Джерусалем поуст“, който беше госта дебело издание за уикенда. Водещата новина беше присъдата на бившия израелски президент Моше Кацаб, осъден на седем години затвор за „сексуален тормоз“ на секретарката му. Демокрация в действие!

Макар и ноември, летището на Тел Авив ни посрещна с температура 25 градуса. По същото време температурата в Йерусалим е била 19 градуса поради разликата във видочината над морското равнище. Митническият контрол мина бързо и ефикасно. Беше петък следобед и на персонала му стана особено приятно, когато ги поздравявах с „Шабат шалом!“ Както изтъква о. Александър Шмеман във „Великият пост“ (издание на „Омофор“), никой никога не е отменял Валидността на съботата като ден на божествен покой.

Поехме с рейса към Яфа. Шосето и времето бяха идеални. Прави впечатление, че в Израил няма бензиностанции и заведения край пътя поради опасността от терористични нападения. Автобусът влезе в старото пристанище Яфа (Яфо), на гръцки Йония от името на нереидата Касиопея – майка на Андромеда. Яфа се смята за един от най-старите градове в света. Най-ранните археологически находки, разкопани тук, датират от 7500 години пр. Хр. През XV в. фараонът Тутмос III предава града на хананциите. Рамзес II (1224-1230) построява тук крепост. Яфа е пре взета от цар Давид и влиза в територията на Дановото коляно. По-късно попада под властта на филистимците и е залявяна от Александър Македонски, Антиох IV Епифан, братята Макавеи. Споменава се четири пъти в Стария Завет. Най-известен е епизодът с пророк Иона, който тук се качва на кораб, за да избяга в Тарсис (1:3). В Йония апостол Петър възкресява набожната вдовица Тавита (Деян. 9:36-42). По-късно в този град той получава от Бога видение, което го убеждава да проповядва Евангелието на езичниците (Деян. 10:10-23).

◀ Пътят от Тел Авив към Яфа

◀ Зад тази врата са развалините от сградата, където св. Петър получил видение

От скромното рибарско селище Яфа през последните 50 години се е разраснала днешната израелска столица Тел Авив. Днес обаче къщата, където св. Петър имал видение, е в развалини и се намира в имота на арменско семейство, което ръжко дава достъп до нея. Яфа е средище на художествени творци и на всяка крачка се срещат галерии и музеи.

Тук посетихме разконките на укреплението на Рамзес II, пред което е изградена нова арка от бетон с египетски юероглифи. Западно от разконките минахме по мост с изображения на зодиите. Твърди се, че ако човек си постави ръката върху неговата зодия и си прошепне пожелание, то се сбъдвало магически. Егъва

Останки от египетската крепост в Яфа ►

разубедих моите спътници да не правят тази глупост. Мостът води към римокатолическа църква „Св. Петър“, построена от Наполеон. Пред нея се намира модерна мозайка също с изображения на зодиите, а зад нея – фонтан със скулптури на зодиите. Този парад на суеверието е създаден от израелски художници. Тук се насладихме на великолепен залез над морската шир.

След Яфа се отправихме за градчето Лига (на еврейски Лог) на 20 km югоизточно от Тел Авив, където е роден и е погребан св. Великомъченник Георги. Върху него е изградена гръцка църква от VI век. Свободните са готически и сигурно са създадени от кръстносците през XII век, които възстановяват църквата от развалини. Като военни те много са почитали този светец. В днешния си вид храмът да-

Подова мозайка с изображение на зодиака в Яфа

тира от 1870 г. В наоса на църквата виси огромен полиелей (хоро), а в подземието лежи саркофагът с нетленните мощи на св. Георги. Преди повече от столетие двама гръцки монаси искали да видят с лост канака и да видят мощите, но от саркофага избликнал пламък, който ги изгорил. В църквата се показват и оковите на Великомъченика. Преди няколко години в Каиро посетих гъве църкви една до друга – православна и консървативна, в които се показваха същите окови! Тук се почитат и чудотворните икони „Св. Богородица Лудска“ и „Св. Георги“. На друга редка икона той е представен седнал на трон, а до него са нарисувани прасти родителите му св. Геронтий и Полихрония.

До църквата са залепени некролози с кръстове, снимки и текстове на арабски език, повечето от които са изполъжени от нечия злостна ръка. Зад църквата се намира джамия, но молитвеният призив на мюеззина беше на магнетофонен запис. Трябва да се подчертава, че св. Георги е много почитан и от местните мюсюлмани, които на неговия празник препълват храма в Луда.

След дълъг преход с автобуса нощувахме в хотела „Санкта Мария“ във Витлеем, собственост на италианско семейство. Витлеем е в Палестинската територия. Рес-

Църквата „Св. Георги“ и джамията в Луда

торантът на хотела се оказа добър, но напумките се заплащаха отделно. Чаша чай или кафе струваше един долар, бира – пет, чаша вино – 10, а бутылка вино – 20. Десерт нямаше, но по моето настояване гадоха на всеки от групата по една миниамфорна изсъхнала баклава. Предупредиха ни да не пием вода от чешмите, защото е негодна за консумация. За втория ден на нашето поклонничество ще ви разкажа следващия път.

Хотелът „Санкта Мария“ във Витлеем

юмрук сергия
чекмеджета таван
кюфтета
суджук

санджир чинии, тави, сакани, тепсии
дешкир
долапи пазар

Илайджийски пешкир
Долапи Пазар
Санджир чинии, тави, сакани, тепсии

ВЕСЕЛИЯТ

Андрей Романов

Този разказ е посветен на турските думи в нашия език. Всъщност той се роди сам от тях. Ето как стана това. Веднъж си мислех колко много турски думи използваме, без дори да се досещаме за много от тях, че са такива. Започнах да записвам онези, които ми идваха наум. След известно време ги прегледах пак. Колко голямо беше учудването ми, когато видях, че те са се подредили сами в нещо като сюжет или малък разказ! Оставаше ми само да развия детайлите, да запълня празнините и да сложа единственото възможно заглавие – „Веселият търбух“.

...Всичко, което се случи през този шантав ден, беше някак прекалено турско.

Съдете сами. Станах късно, измих се на *чешмата*. В къщи – тихо, само *кучето* се хвърли да ми лиже ръцете. Дръпвам аз *пердетата* и що да видя: *джамовете* строшени, *парчетата* стъкло се търкалят по *килима!* *Бре* – казах си аз, – тия деца от *маяхалата*, дето все се замерят с *топки!* Ще изляза да ги набия. *Ама* какво да облека? Да сложа ли дълги *чорапи*, да обуя ли дълбоки *ботуши*? Да препаша ли ловджийския *колан*? И една червена *кърпа* на главата? И с това рунтаво *куче* – ще взема да приличам

на *хайдутин!* Как ли ще се уплашат *калпазаните!* *Ама* да си бяха свивали *парцалите* навреме! Да извадя един пищов, че да гръмна с *куришум* подире им! Само после да не ме тикнат в *кауша*?

Докато си блъсках главата да размишлявам, на – чу се *резето* да щраква. Влезе жена ми с пълни *торби*. Ходила била на *пазар*, от *сергия* на *сергия*, та потрошила суза *пари*. Влизат тя, значи, с тежки стъпки, разтваря си *чантата* и започва да вади: кило *кайма*, *парче суджук*, *юфка*, *фиде*, *зарзават*, *гевреци*, *локуми*, *ракия* и много други такива полезни работи. Бива, рекох, взех *каймата* и я турих

ТЪРБУХ

на *кантара*. *Бре* да му се не видят *тарикатите!* Изльгали жената с петдесет грама! Креснах и ударих с *юмрук* по *масата*. „Млък! – кресна и тя. – Няма друго в той *дъовлем!*“ – „Да се оплачам до съюза на *бакалите!*“ – „Ами, вя-
тър! *Бакал бакалу* око не вади“. Е, щом е тъй, мълча. През това време тя вече беше измила с голямо *парче сапун* двете си едри, червени ръце и ги избърса с *пешкира*; запретна ръкави до лактите и се зае да готови. Гледах с интерес това, което прави. В един миг кухнята се преобърна надолу с главата; жена ми, макар и едра като носорог, търчеше подобно на фурия от единия ѝ край до другия, точейки едновременно два дълги *касански* ножа, палейки огън в пещта и жонглирайки виртуозно с *тави* и *чинии*. Всички *долапи* и *чекмеджета* зе-
ха отворени, съдържанието им беше изсипано навън и се въргаляше на купчини по пода сред облаци лютив пушек и вихрушки от сол и *нипер*. Огънят съскаше и пращеше злобно, *тенджери* и съдове летяха на всички страни: жената, застанала на колене и обърнала огромния си задник към *тавана*, ровеше бясно из *долапите*

юфка, фиде, зарзават, гевреци,
тавана пердестата пешкир
Пилаф долапи пазар
синджир чинии, тави, сахани, тепсии

и изхвърляше със скоростта на бом-
бохвъргачка всичко, което се оказ-
ваше близо до нея. Аз стоях сгущен,
покрил главата си с ръце под тоя дъжд
от валящи предмети, и чаках да сек-
не невъобразимия трясък и гръм, от
който къщата се тресеше. Най-сетне
тя захвърли с отвращение последното
бакърено котле, което бе попаднало
в ръцете ѝ, седна и изтри със злобна
гримаса потта от челото си. Настъпи
тишина. Жената размишляваше, под-
пряла глава с *юмрук*, наумявайки тъй
силно статуята на Мислителя, че ми
стана мъчно. Потупах я по рамото.
Хайде, скъпа – казах ѝ аз, – какво се
тормозиш толкова. Ето ти това хубаво
котле – подадох ѝ го, – ще си направи-
вам нещо родно, българско. *Аман* от
турски имена и предмети. На първо
може супа с макарони или croutons.
Второто – какво да бъде? – някоя соч-
на пържола или бифтек a l'anglais,
посипани с лук, гарнирани с печурки;

добра работа би свършило, не отричам, също и някое-друго добре опечено пиле на грил. За десерт – ...

В този момент тя се изправи в цял ръст и се изсмя жестоко. Потръпнах.
– Не ти ща котлетата – изсъска тя, – ами ще взема *казан*. И няма да е супа, ами *чорба*. Не ща грил, ами *шиши*, нито бифтек, само *кефал*!

Останах като втрещен. „*Абе*, жено, ти съвсем ни потурчи – викнах. – *Хич* бива ли тъй?” – „Е, *хайде* сега, любородецо! – изръмжа кисело тя. – Ние туха стомаси ли ще пълним, или патриоти ще ставаме?” – и ми запуши устата.

Готвенето продължаваше. Кървави меса се задушаваха в тъсти червени сосове, дебели *парчета* сланина вряха в мас и олио; пилета и *мисир-*

ла от пода. От *казана* с проклетото вариво се надигна веднага такава лута пара, че нищо в кухнята не се виждаше, само някакъв червен полумрак; очите ми сълзяха, кихах и хълцах като луд. Нещо сякаш ръмжеше в него, той клокочеше, бучеше и плюеше и тогава *канакът* подскачаше и падаше на земята със страшно дрънчене. Жената всеки път го туряше на мястото му, скърцайки със зъби и удрийки *казана* с *юмрук*. Понякога, когато той гръмваше особено силно и запокитваше *канака* тъй, че заплашваше да ни убие, тя го риташе с крака и му крещеше: „Стой мирен *бе, боклук!*“ *Казанът* се успокояваше за известно време, макар и с глуcho ръмжене, но подир някое време се разпенваше още по-злобно и пръсваше съдържанието си из цялата

кухня. Жената се видя в чудо. Дебели бръчки прорязаха ботевското ѝ чело, очите ѝ се наляха с огън. Понечих да кажа нещо, но тя ме изгледа толкова мрачно, че веднага мълкнах и седнах зад

масата. Реших да не се меся повече в готварските ѝ подвизи.

...

Вече отдавна бе минала *икиндия* и сънцето залязваше, когато всичко беше готово. Можехме да пристъпим към нашата скромна вечеря. Запалихме светлините, кухничката ни светна.

офра чорба халка каиш мезе торби чаршафи юмрук боклук мерудия пипер маркуч гювеچ шекер

ки се въртяха на *шишове* и мазнината им капеше в огъня, докато жената ги бодеше с вилицата; до тях къкреше *тенджерата с пилаф*. Всичко, кое-то беше останало – крака, пера, очи, глави с клюнове, *карантия* – отиде в *чорбата* заедно с лука, остатъците от зелето, *мерудията*, лютите чушки, *пипера* и солта, които тя измете с мет-

Йеронимус Буш

Множество *чинии*, *тави*, *сахани*, *тепсии* се трупаха върху *софратата*, постлана с бяла *синия*, пара се вдигаше от тях. Ах, какво ли нямаше тук! Човек не знаеше с какво да започне, какво да избере. Дали с дебелите тълсти *кюфетета*, едри колкото мъжки *юмрук*, плувавши в море от мазнина? Или с димящите купища свински черва, пълнени с *фъстъци*, приличащи на кълба от лъскави змии? Или може би с *яхнията* от очи и езици, гарнирана с мас? с кашата от *далаци* и раци? Не бяха за изпускане обаче и *патладжаните* с плънка от *джигер*, *пипер* и *шекер*, и *бъбречите*, задушени в розово масло, и мозъците, пригответи с боб и *джинджифил*. Истинска сладострастна сласти предизвикваха и папагалите с мед, и *фъстъците* със сметана. Сред всевъзможните *кебапи*, *говечи*, *яхнии*, *туриши* видях мазно хилещи се свински глави, печени на *шиши*, и

маймунски задници, печени на скара. В един голям супник димеше *чорбата*, люта, дебела, червена като кръв – само от гледането ѝ очите се наслъзваха и стомахът се преобръщаше. Сръбнах една лъжица от нея и очите ми едва не изскочиха от дупките си – сякаш бях гълтнал огън. Жената ми хвърли веднага един овнешки бут като разядка. Започнахме да ядем. Настьпи благовейна тишина, чуха се само звуките на съсредоточено мляскане, сърбане, свистене, гъргорене, пукот на строшавани кокали и разкъсвани сухожилия; от време на време някой изхлипваше от сладост и *кеф*. Хвърляхме огризките и кокалите на пода, под *масата*, където ги оглозгваше *кучето*, или пък ги мятахме със смях по стените или *тавана*. Жената събираще отделно в една *торбичка* само рибешките глави, за да не ставали *зян*. Късахме лакомо пържолите с ръце, близехме соса от *чиниите* с

Лиляна Шандърова пешкир
ПИЛАДОЛАПИ ГАЗАР
Синджир чинии, тави, сахани, тепсии

език или пък го изливахме, вдигайки ги високо, в устата си, бутайки едновременно там и *парчета* от всичко, което имаше на *масата*, така че ушиите ни почервениха и бузите се издуваха като балони. Лицето на жена ми беше станало червено от мазнините и сосовете, които лъщяха по него, очите ѝ се замъглиха като от плач; гледах я с умиление; струваше ми се, че изглежда досущ като след някоя поредна серия от любимия ѝ *турски* сериал „Съдбата има женски глас...“, когато тя, цялата разревана, червена, обляна в сълзи и сополи, отиваше в кухнята, хълцийки, за да се утеши с някое пилешко крилце и да удави мъката си в чаша *боза*. Чувах тихото ѝ подсъмърчане и мляскане оттам. О, тя биваше толковаексапилна в тези моменти!

Скоро скромната ни трапеза заприлича на бойно поле подир сражение. Купища огризки и остатъци от храна се въргалиха по нея и под нея, размесени в живописен безпорядък. Ако някой беше надзърнал в кухничката ни в този момент, щеше да реши, че е в кръчмата „Веселия търбухъ“. Весели шаги се носеха над *масата* измежду две сръбвания или млясвания, бързахме да излапаме онова, което беше останало: аз наблягах върху дебелите мръвки и *кебапите*, жената погълъща любимите си птичи меса. От време на време тя взимаше някое печено пиле в ръка и го поглеждаше тъжно. „Бедно пиленце – казваше тя, ронейки крокодилски сълзи върху

него, – мислило ли си, когато си пърхало с крилца, че ще се окажеш тук и аз ще те изям?“ – и захапваше бутчето му със зверско ръмжене. – Жена ми обичаше много животните; обичаше ги добре сгответни и поднесени с хубаво вино. – Слушах с половин ухо онова, което ми говореше, и докато тя разглаголстваше за нещо с пълна уста, довършваш съсредоточено един овалян в *сусам* глигански бут. Тя продължаваше да говори; постепенно до съзнанието ми взе да достига някаква дълга и объркана история за някой си *Аслан Пехливан ага*, от когото тя се възхищаваше и ми го даваше за пример. Той бил голям юнак и истински мъж. Този човек, казваше тя, примирайки, държал винаги *ямаган* в едната ръка и печен овен в другата; той не се разделял никога с тях и продължавал да реже от месото с *ямагана* дори по време на бой, докато колел *гяури-те* като кокошки. Той никога не слизаł от коня си. Яздел го и докато бил буден, и докато спял. Имел 99 жени, всяка от които била по-хубава от предишната, и никоя от тях нямала нито за миг от него мира. Такъв бил този велик мъж на име *Аслан Пехливан ага*: едновременно ядял и пиел, препускал на коня си, любел се с жените си и сечал главите на неверниците като зелки. – Като зелки! – повтори тя замечтано. Ах, какви хора са живели някога, нареждаше тя, какви мъже, какво нещо! Засрамете се! Какви мъже сте вие? Писарушки, чиновни-

Илия Бешков, Бай Ганъо

ци с очилца, бизнесменчета, **чантаджии**, пфу! Я да вземете да се стегнете! Коя жена не би мечтала да зарови лице в косматата, рунтава като на овен гръд на **Аслан Пехливан ага**, от която се вдига пара и мирише зверски на стръв и кръв, а не в постните скучти на някое очилато чиновниче? Докато говореше това, тя се възбуждаше, викаше, махаше с ръце, горящите ѝ очи блуждаеха, тя пръскаше слюнки и не-доядени залъзи на всички страни – и ме наплю така, че трябваше да си избърша лицето и ръцете с **кучето**.

Слушах я учтиво, без да ѝ възразявам. Междувременно си дояждах и допивах спокойно като **паша**, потънал в **рахат** и **кеф**; чаках само да пристигнат **кафетата**. Жената изля най-сетне душата си и беше сега в чудесно настроение. – „Върви, **кузум** – каза ми нежно тя, – върви в **мазето** и на-точи **кофа боза** и **шише ракия**. Вземи **фенер** и бъди бърз, моля те! **Хайде!**“

Станах веднага и тръгнах. **Кучето** наостри уши, скочи и се затича след мене. Откачих от един **ченгел** в преддверието голямата връзка ключове,

чорба боза кофа кадифе шишета
фенермазе маса чорба шиш яхния
чорба боза кофа кадифе шишета
фенермазе маса чорба чувал куче чанта
чорба боза ракия кофа кадифе шишета
чувал куче чанта ракия кафета куче джоб

тавана пердешката пешкир

тавана пердешката пешкир

ПУЛДАПИ ДОЛАПИ ПАЕЗАИ СИНДЖИР ЧИННИ, ТАВИ, САХАНИ, ТЕПСИИ

ПУЛДАПИ ДОЛАПИ ПАЕЗАИ
СИНДЖИР ЧИННИ, ТАВИ, САХАНИ, ТЕПСИИ

турихи си ги в **джоба**, запалих **фенера** и заслизах по стълбите, клатушкайки се като мечка. Опирах се на стените, за да не падна. Долу беше задушно и мрачно, миришеше на **мухъл**. Отключих, светейки си с **фенера**, големия ръждив **кофар**, който висеше на дълги **челичени** вериги върху вратата, отместих **резето** и влязох под тежките, покрити с паяжина сводове. Вдигнах високо **фенера** и тълпи черни сенки се разбягаха на всички страни, зачупиха ужасено ръце по стените. В слабата трепереща светлина различавах неясни очертания на **кюпове**, **чували**, сандъци, бъчви; върху дълги рафтове бяха наредени **буркани**, потънали в прах, **кутии**, **шишета** и множество други неща с непонятно естество. Вървях като сляп, спъвах се в купчини **кюмюр**, **чували** с картофи, **тиютюн** и **зарзават**, **гюмове** с мляко и **легени** с **каймак**, лукови и зелеви глави, натрупани една върху друга. Всичко това идваше от нашия **чифлик** в с. Луди дюли и носеше печата на родовия ни герб – мазен **тефтер**, свинска глава и **кесия** върху бозаво поле. Сенките бягаха, **кучето** лаеше срещу тях –

виждаше страшните призраци на загинали котараци. Най-сетне стигнахме до огромните **бурема** в дъното на обширното подземие. **Кофа** и **фуния** стояха наблизо. Отворих **чучурите** на две от тях и в ноздрите ми лъхна сладостна винена и **ракиена** миризма... Върнахме се с **кучето** горе весели, прегърнати!

Тъй завърши този необикновен ден. Жената, весела, засмяна до уши, ни посрещна с отворени обятия. Носехме **шише боза**, **кофа ракия** и пет **тави с баклави**. Ядохме и пихме до насита, после играхме хоро – и тридимата. Едрият месец, жъlt като дюля, надничаше ухилено през прозореца.

...Беше вече дълбока нощ, когато се пригответхме да си лягаме. Постлахме си по **турски** на пода. В хладното лунно сияние лъщяха бели **чаршафи**, **юргани**, пъстрееха ориенталски **килими**, губери, меки **кадифени** възглавници със свилени **пискюли**. Сложих **кучето** като възглавница под главата си и затворих блажено очи. Тъй отмина този най-**турски**, най-хубав ден на живота ми!

ЮЛКА ДИЛДЕ ЗАРЕЗАВА ГЕВРАДИ
тавана пердешката пешкир

Фондация „Покров Богородичен”
Издателство „Омофор”
София 1330, ул. „Младежка искра” 3
тел.: (02) 987 16 55
e-mail: omophor@gmail.com
www.pravoslavie.bg | www.omophor.com

* * *

Ателие-книжарница „Къща за птици“
София 1504, ул. „проф. Асен Златаров” 22
тел.: (02) 980 16 60
e-mail: bookstore@pravoslavie.bg
<http://shop.pravoslavie.bg>

* * *

Електронни издания
e-mail: ebooks@pravoslavie.bg
<http://ebooks.pravoslavie.bg>

pravoslavie . bg

WWW.SVET.BG